

Universiteit Antwerpen
Faculteit Politieke en Sociale Wetenschappen
Academiejaar 2011-2012

MASTERPROEF

**Cyberpesten bij jongeren begrijpen, verklaren en voorspellen:
Een toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag**

Tim Hulhoven

Master in de Communicatiewetenschappen – Strategische Communicatie

Promotor: Prof. Dr. M. Walrave

Beoordelaar: Prof. Dr. H. Vandebosch

Voorwoord

Ik zou eerst en vooral graag een aantal mensen willen bedanken, zonder wie het nooit mogelijk zou zijn geweest tot het huidige resultaat van mijn masterproef te komen. Bedankt aan Els Flies, Hilde Van Uytsel, Katrin Liekens, Guy Craps, Kris Aertgeerts en Kelly Derudder om me de mogelijkheid te geven enquêtes af te nemen in hun scholen. Ook zou ik de deelnemende scholen Sint-Ursula-Instituut Onze-Lieve-Vrouw-Waver, Sint-Norbertusinstituut Duffel, Technische Scholen Mechelen en Gesubsidieerd Technisch Instituut Mortsel willen bedanken. Tot slot zou ik me in het bijzonder nog willen richten tot mijn promotor Prof. Dr. Michel Walrave en co-promotor Wannes Heirman, die me voorzien hebben van een goede begeleiding en steeds opnieuw klaarstonden om mijn vragen te beantwoorden.

0. Inhoudsopgave

1. Abstract.....	1
2. Probleemstelling	2
3. Theoretisch kader.....	5
3.1. Cyberpesten	5
3.1.1. Naar één definitie	5
3.1.2. Verschillende vormen van cyberpesten.....	6
3.1.2.1. Directe vormen van cyberpesten.....	6
3.1.2.2. Indirecte vormen van cyberpesten	7
3.1.3. Notie van ‘imbalance of power’	9
3.2. Theorie van Gepland Gedrag.....	9
3.2.1. Ontstaan van de Theorie van Gepland Gedrag.....	9
3.2.2. De Bouwstenen	10
3.2.3. De Salient Beliefs.....	12
3.2.4. Kritiek op de Theorie van Gepland Gedrag	13
3.3. Toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag op cyberpesten.....	15
3.3.1. Attitude tegenover cyberpestgedrag.....	15
3.3.2. Subjectieve norm.....	16
3.3.3. Gepercipieerde gedragscontrole	17
3.3.4. Intentie tot cyberpestgedrag	17
4. Methode	18
4.1. Selectie van de populatie	18
4.2. Kwalitatieve fase	18
4.3. Kwantitatieve fase	19
4.3.1. Opstellen vragenlijst.....	19
4.3.2. Steekproeftrekking en surveyonderzoek	21
5. Resultaten.....	23
5.1. Kwalitatieve fase	23
5.1.1. Gedragsovertuigingen	23
5.1.2. Normatieve overtuigingen.....	24
5.1.3. Controleovertuigingen.....	24
5.2. Kwantitatieve fase	25

5.2.1.	Frequentie van cyberpestgedrag.....	25
5.2.2.	Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op attitude	27
5.2.3.	Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op subjectieve norm	28
5.2.4.	Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op gepercipieerde gedragscontrole	29
5.2.5.	Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op intentie	30
5.2.6.	Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op internetcompetenties	30
5.2.7.	Lineaire regressieanalyse voor de afhankelijke variabele intentie.....	31
5.2.7.1.	Controle van de basisassumpties	32
5.2.7.2.	Lineaire regressie voor de afhankelijke variabele intentie	34
5.2.8.	Correlatie tussen de indirecte en directe metingen van attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole.....	36
5.2.9.	Lineaire regressieanalyse voor de afhankelijke variabele gedrag.....	37
5.2.9.1.	Controle van de basisassumpties	37
5.2.9.2.	Lineaire regressie voor de afhankelijke variabele gedrag.....	39
6.	Discussie	41
6.1.	Beperkingen van het onderzoek	41
6.2.	Aanzet tot toekomstig onderzoek	42
7.	Conclusie.....	44
8.	Bibliografie	46
9.	Bijlagen.....	51
	Bijlage A: Gestandaardiseerde vragenlijst kwalitatieve onderzoeksfase	51
	Bijlage B: Survey kwantitatieve onderzoeksfase	52
	Bijlage C: Scattergram ter controle van de basisassumptie ‘lineariteit’ met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele attitude	66
	Bijlage D: Scattergram ter controle van de basisassumptie ‘lineariteit’ met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele subjectieve norm.....	67
	Bijlage E: Scattergram ter controle van de basisassumptie ‘lineariteit’ met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele gepercipieerde gedragscontrole	68
	Bijlage F: Histogram van de ongestandaardiseerde residuen ter controle van de basisassumptie ‘normaliteit’ voor de afhankelijke variabele intentie	69
	Bijlage G: Scattergram ter controle van de basisassumptie ‘lineariteit’ met de afhankelijke variabele gedrag en de onafhankelijke variabele gepercipieerde gedragscontrole	70
	Bijlage H: Scattergram ter controle van de basisassumptie ‘lineariteit’ met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele intentie	71
	Bijlage I: Histogram van de ongestandaardiseerde residuen ter controle van de basisassumptie ‘normaliteit’ voor de afhankelijke variabele gedrag.....	72

1. Abstract

Cyberpesten is een probleem dat vanaf het begin van de 21ste eeuw sterk opkwam bij jongeren als een nieuwe vorm van pesten. Het onderzoek naar cyberpestgedrag staat momenteel nog in haar kinderschoenen, maar heeft een groeiende maatschappelijke en wetenschappelijke aandacht. Aan deze noodzaak wilden we in dit onderzoek tegemoetkomen door een verklaringsmodel voor cyberpestgedrag voor te stellen: de Theorie van Gepland Gedrag van Icek Ajzen. We deden hiervoor een kwalitatief interview bij 7 respondenten en een kwantitatieve survey bij 858 respondenten. Alle respondenten waren tussen 12 en 21 jaar oud op het moment van de dataverzameling. Via een kwalitatieve analyse van de data uit het interview en een stapsgewijze, lineaire regressieanalyse op de kwantitatieve data uit het surveyonderzoek, kwamen we tot de bevinding dat de Theorie van Gepland Gedrag een efficiënt verklaringsmodel is voor cyberpestgedrag. Via het model kunnen we de intentie van jongeren om te cyberpesten verklaren op basis van drie factoren, namelijk attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole. Iemands attitude tegenover cyberpestgedrag heeft hier de sterkste verklarende waarde op zijn intentie tot cyberpesten, terwijl gepercipieerde gedragscontrole de zwakste verklaringswaarde heeft. Het eigenlijke cyberpestgedrag kan op zijn beurt verklaard worden door de intentie tot cyberpesten. Via de toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag op cyberpesten hopen we een aanzet te geven tot verder onderzoek naar de preventie tegen cyberpestgedrag.

Sleutelwoorden: Theorie van Gepland Gedrag • cyberpesten • jongeren • verklaringmodel

Word Count: 11.989

2. Probleemstelling

Nieuwe informatietechnologieën zoals internet en gsm zijn immens populair bij de jeugd (Cassidy, Jackson, & Brown, 2009; Mishna, Khoury-Kassabri, Gadalla, & Daciuk, 2012). De informatietechnologische vooruitgang brengt ongeziene mogelijkheden tot communiceren over korte en lange afstand, dag en nacht. Jonge mensen kunnen bouwen aan hun eigen sociale netwerken, leren, exploreren en interageren (Blais, Craig, Pepler, & Connolly, 2008; Jackson et al., 2006; Valkenburg & Peter, 2007).

Ondanks de voordelen van de nieuwe informatietechnologieën, vormen jongeren een erg kwetsbare groep voor online risico's. Ze zijn het mikpunt van bedrijven die via allerlei websites hun persoonlijke gegevens trachten te verzamelen, zijn in chatrooms een gemakkelijk doelwit voor pedofielen en worden verleid tot sexting (Katzman, Canadian Paediat, & Adolescent Hlth, 2010; Vandebosch, Van Cleemput, Mortelmans, & Walrave, 2006). Ook cyberpesten is een belangrijke online risico (Slonje & Smith, 2008).

In dit onderzoek zullen we ons richten tot het laatste fenomeen. Cyberpesten kwam bovenaan op de publieke agenda te staan vanaf het begin van de 21ste eeuw, toen de psychologische en gezondheidsproblemen van verschillende cyberpestsloffers meer en meer aan het licht begonnen te komen (Slonje & Smith, 2008; Tokunaga, 2010). In het bijzonder bracht het verhaal van een dertienjarig meisje in de Verenigde Staten, dat zelfmoord pleegde na langdurig te worden gecyberpest, een grote ongerustheid bij de mensen teweeg (ABC News, 2007; Tokunaga, 2010). Agressors benaderen hun slachtoffer via allerlei moderne technologische apparaten, waaronder voornamelijk mobiele telefoons en het internet. Doordat jongeren steeds meer tijd doorbrengen op het internet en mobiele telefoon, zullen ze ook steeds meer pesten via diezelfde communicatiewegen (Li, 2007).

Om een idee te geven van de omvang van het fenomeen in Vlaanderen, kijken we naar enkele cijfers uit een onderzoek naar cyberpesten bij Vlaamse schoolgaande jongeren van het vijfde leerjaar tot het zesde middelbaar anno 2005: 61.9 procent van de bevroegden verklaarde in een periode van drie maanden voor het onderzoek slachtoffer te zijn geworden van minstens één vorm van cyberpesten, 52.5 procent gaf toe in dezelfde periode dader te zijn geweest en 76.3 procent van de ondervraagden zei in de laatste drie maanden getuige te zijn geweest (Vandebosch & Van Cleemput, 2009; Vandebosch, et al., 2006). Merk op dat het hier gaat om een indirecte meting van cyberpestgedrag en dat de cijfers daardoor hoger liggen dan wanneer

de onderzoekers expliciet zouden vragen of jongeren de laatste drie maanden in contact waren gekomen met cyberpestgedrag ¹.

De cijfers zijn hoe dan ook hallucinant, wetende dat cyberpesten zeer verregaande gevolgen kan hebben voor het slachtoffer. Slachtoffers voelen zich verdrietig, eenzaam en boos, vertonen tekenen van depressiviteit en krijgen gemakkelijker gedragsproblemen en psychosociale problemen (Beran & Li, 2005; Sahin, 2012; Ybarra, 2004; Ybarra & Mitchell, 2007).

Het onderzoek naar cyberpesten staat momenteel nog in haar kinderschoenen, maar heeft een groeiende academische en maatschappelijke aandacht (Tokunaga, 2010). Door de enorme stijging in het gebruik van elektronische apparatuur bij jongeren die we vorig decennium zagen, is er dringend nood aan een theoretisch kader om cyberpestgedrag te verklaren, te begrijpen en te voorspellen. Enkel dan zullen we volledig in staat zijn het probleem efficiënt aan te pakken. Met dit onderzoek trachten we aan deze noodzaak tegemoet te komen. Vandaar de hoofdonderzoeksvraag:

“Welke factoren voorspellen of verklaren cyberpestgedrag bij Vlaamse middelbare schooljongeren?”

Eerder vonden Veenstra, Kerstens en Stol (2009) al dat cyberpestgedrag deels verklaard kan worden door de bindingstheorie van Hirschi (1972). Deze theorie stelt dat mensen banden hebben met hun sociale omgeving en dat ze zich daarom ook gedragen volgens de sociale waarden en normen van de omgeving. Wanneer de band met de sociale omgeving echter zwakker is, zullen mensen minder moeite hebben om af te stappen van de maatschappelijke waarden en normen. Ze zullen dus sneller delinquent gedrag vertonen. Hirschi (1972) zegt dat de rol van de ouders hierbij enorm belangrijk is: hoe sterker de band tussen ouders en kind, des te sterker het kind gebonden is aan de verwachtingen van zijn ouder en dus ook des te sterker zijn gebondenheid aan de maatschappelijke waarden en normen. In hun onderzoek concluderen Veenstra, Kerstens en Stol (2009) dat een goede band tussen ouders en kinderen inderdaad kan helpen om cyberpestgedrag te voorkomen. Desondanks vermoeden de onderzoekers dat dit waarschijnlijk niet de enige verklaring is voor cyberpestgedrag. Zo kan het goed zijn dat er ook een invloed is van de vrienden waarmee jongeren omgaan of de

¹ Zie punt 4.3.1. Opstellen vragenlijst

sociale klasse waarin ze opgroeien. Veenstra, Kerstens en Stol (2009) wijzen daarom op het gebrek aan complexere verklaringsmodellen.

Een theoretisch kader dat in vorig onderzoek zeer geschikt bleek te zijn voor het voorspellen en verklaren van allerlei soorten gedragingen, is de ‘Theory of Planned Behavior’, oftewel de Theorie van Gepland Gedrag (Armitage & Conner, 2001). Deze theorie, afkomstig uit de sociale psychologie, haalt haar kracht uit een combinatie van eenvoud en volledigheid. De invloed van belangrijke anderen die Veenstra, Kerstens en Stol (2009) aanhalen is hier slechts een onderdeel van het volledige model. Aan de hand van vier bouwstenen is de Theorie van Gepland Gedrag in staat bewust menselijk gedrag in elke specifieke context te voorspellen en verklaren (Ajzen, 1991).

Een andere reden om te kiezen voor de Theorie van Gepland gedrag, is dat Tokunaga (2010) in zijn artikel verwijst naar de paper ‘Cyberbullying in schools: Nature and extent of Canadian adolescents experience’ die in 2005 door Qing Li gepresenteerd werd op een meeting van de American Educational Research Association in Canada. In deze paper zinspeelt Li op de mogelijke toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag op cyberpesten. Tot vandaag is er echter nog niet ingespeeld op de mogelijkheid die Li aanhaalt (Tokunaga, 2010). Daarom zullen we er in dit onderzoek voor kiezen om cyberpestgedrag trachten te voorspellen en te verklaren door middel van de Theorie van Gepland Gedrag.

3. Theoretisch kader

3.1. Cyberpesten

3.1.1. Naar één definitie

In de literatuur bestaat er geen eensgezindheid over de definitie van cyberpesten (Walrave, Demoulin, Heirman, & Van der Perre, 2009). Enerzijds komt men niet tot consensus over de concrete activiteiten die onder cyberpesten vallen, anderzijds circuleren er in zowel academische als niet-academische kringen een heleboel alternatieve benamingen voor deze vorm van pesten. David-Ferdon en Hertz (2007) voorzien ons van een kleine greep uit het grote gamma aan benamingen die gebruikt worden voor cyberpesten: ‘internet bullying’, ‘internet harassment’, ‘internet stalking’, ‘cyberstalking’, ...

Ook Tokunaga (2010) wijst op de grote verscheidenheid aan definities over cyberpesten, die circuleren in wetenschappelijke kringen. Dit ziet hij als problematisch omwille van een aantal redenen. Een eerste probleem is dat studenten van verschillende scholen, waarvan er sommigen het zullen maken tot onderzoeker, heel verschillende definities van cyberpesten aangeleerd krijgen. Dit verschil in definities leidt er volgens Tokunaga (2010) toe dat studies van onderzoekers met verschillende achtergronden vaak moeilijk te vergelijken zijn. Daarnaast is het onmogelijk om betrouwbare en valide meetinstrumenten te ontwikkelen voor cyberpestgedrag zolang er geen eenduidigheid over het concept bestaat. Tokunaga (2010) heeft daarom in zijn eigen paper verschillende definities van cyberpesten door belangrijke auteurs naast elkaar gelegd, namelijk die van Besley (2009), Finkelhor et al. (2000), Juvonen en Gross (2008), Li (2008), Patchin en Hinduja (2006), Slonje en Smith (2008), Smith et al. (2008), Willard (2007a) en Ybarra en Mitchell (2004). Hieruit heeft Tokunaga (2010) dan volgende definitie opgemaakt, waarmee hij hoopt de verschillende definities met elkaar te verenigen in toekomstig onderzoek:

“Cyberbullying is any behavior performed through electronic or digital media by individuals or groups that repeatedly communicates hostile or aggressive messages intended to inflict harm or discomfort on others. In cyberbullying experiences, the identity of the bully may or may not be known. Cyberbullying can occur through electronically-mediated communication at school; however, cyberbullying behaviors commonly occur outside of school as well.” (Tokunaga, 2010, p. 278)

Volgens Tokunaga (2010) zijn de voorwaarden om te kunnen spreken van cyberpestgedrag dus dat het gedrag herhaaldelijk via elektronische of digitale media moet worden gesteld en dat het als doel heeft anderen te kwetsen of schade te berokkenen. In de definitie ontbreken een aantal aspecten van cyberpesten, die voordien werden aangehaald door andere belangrijke auteurs. Zo is bijvoorbeeld het inzicht van ‘imbalance of power’ nergens terug te vinden in de definitie van Tokunaga (Rigby & Smith, 2011; Smith & Sharp, 1994). Smith en Sharp (1994) beschrijven in hun boek pestgedrag als een gevolg van machtsongelijkheid tussen slachtoffer en pester, waarbij de pester zijn macht misbruikt om het slachtoffer te pesten. Desalniettemin is Tokunaga één van de eerste auteurs die verdienstelijk poogt het grote scala aan perspectieven op cyberpesten in één bondige definitie samen te brengen. Daarom zullen we ook in dit onderzoek de definitie van Tokunaga gebruiken. Haar volledigheid en haar op een brede literatuurstudie gebaseerd karakter laten ons toe het concept ‘cyberpesten’ erg ruim te interpreteren. We kunnen het concept nu opdelen in verschillende vormen, die in het volgende deel besproken zullen worden.

3.1.2. Verschillende vormen van cyberpesten

Een eerste opdeling die we kunnen maken, is het onderscheid tussen directe en indirecte vormen van cyberpesten (Vandebosch & Van Cleemput, 2009; Vandebosch, et al., 2006). Net als bij klassiek pesten is bij de directe vorm het slachtoffer onmiddellijk betrokken, terwijl bij de indirecte vorm het medeweten van het slachtoffer niet noodzakelijk vereist is. We geven de voorkeur aan dit soort typologie, omdat deze een redelijk volledig overzicht van de verschillende cyberpestvormen kan schetsen en bovenal losstaat van de gebruikte technologie. Met de komst van de smartphones, die tekstberichten, internet, telefoongesprekken en beeldberichten steeds dichterbij elkaar hebben gebracht, is het bijna onmogelijk geworden om nog uit te gaan van typologieën op basis van het gebruikte medium, zoals die van Slonje en Smith (2008).

3.1.2.1. Directe vormen van cyberpesten

Direct cyberpesten kunnen we verder opdelen in fysiek cyberpesten, verbaal online pesten, non-verbaal online pesten en sociaal online pesten (Vandebosch & Van Cleemput, 2009; Vandebosch, et al., 2006).

Fysiek cyberpesten omvat het beschadigen van ICT van het slachtoffer, het boycotten van zijn ICT-activiteiten en het inbreken in zijn computersysteem. Een aantal voorbeelden hiervan zijn schade aanrichten aan de computer door een virus of enorm veel bestanden naar het slachtoffer te sturen en het e-mailadres van het slachtoffer hacken (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006).

Onder verbaal online pesten vallen seksueel suggestieve boodschappen en flaming, waarbij flaming het versturen van verbale agressieve, vijandige of vernederende boodschappen tussen twee of meer protagonisten via elektronische of digitale media inhoudt (Kowalski, Limber, & Agatston, 2008; Vandebosch, et al., 2006; Willard, 2007b). Flaming kan escaleren naar een 'flame war' als de protagonisten elkaar langdurig blijven bestoken met zulke boodschappen. Ook harassment kunnen we bij verbaal online pesten indelen. Harassment verschilt van flaming, in die zin dat het bij harassment meestal gaat om eenrichtingsverkeer van boodschappen (Willard, 2007b). De agressor blijft agressieve, vijandige of vernederende boodschappen versturen, terwijl het slachtoffer enkel pogingen doet om de communicatie te stoppen.

Non-verbaal online pesten is het doorsturen van bedreigende, pornografische of obscene foto's of illustraties naar het slachtoffer met de bedoeling schade te berokkenen (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006). Hierbij kan ook nog een meer recente vorm van cyberpesten gevoegd worden: happy slapping (Walrave, et al., 2009). Bij happy slapping leggen mensen, voornamelijk tieners, hun fysiek geweld tegenover anderen vast op camera en ze stellen hun wangedrag vervolgens tentoon voor duizenden ogen op het internet (Kowalski, et al., 2008).

Een laatste vorm van direct cyberpesten is sociaal online pesten, dat vooral bestaat uit het uitsluiten van anderen uit online groepen en gemeenschappen (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006; Willard, 2007b).

3.1.2.2. Indirecte vormen van cyberpesten

Bij indirect cyberpesten onderscheiden we outing, masquerade, denigration en haatwebsites (Vandebosch & Van Cleemput, 2009; Vandebosch, et al., 2006; Walrave, et al., 2009).

Outing wil zeggen dat de agressor private of gênante informatie over het slachtoffer verspreidt via elektronische of digitale media (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006). Dit kan bijvoorbeeld gebeuren door een privégesprek met het slachtoffer op te slaan en te

laten zien aan anderen. Een andere veelvoorkomende vorm van outing is het doorsturen van seksueel getinte illustraties van het slachtoffer na een stukgelopen relatie (Willard, 2007b). Trickery is een speciale vorm van outing (Willard, 2007b). Hierbij wordt het slachtoffer in de val gelokt, doordat het denkt een privégesprek te hebben met de agressor. De agressor laat het slachtoffer gênante dingen zeggen of doen, maar heeft vooraf al de bedoeling deze informatie tegen het slachtoffer te gebruiken.

Masquerade is jezelf in elektronische en digitale media voordoen als iemand anders (Vandebosch, et al., 2006). Men kan de identiteit van het slachtoffer overnemen door in chatboxen, op sociale websites en pornografische websites, ... te doen alsof men deze persoon is. Ook kan men bijvoorbeeld het e-mailadres van een persoon hacken en allerlei beledigende berichten versturen uit zijn naam. Bij deze voorbeelden gaat het steeds om het overnemen van de identiteit van het slachtoffer. Een andere vorm van masquerade is identity fluidity, waarbij men in elektronische en digitale media een andere leeftijd, geslacht, status, ... aanneemt om het slachtoffer te misleiden (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006). In de literatuur wordt deze vorm van cyberpesten ook wel eens impersonation genoemd (Willard, 2007b).

Denigration is het versturen van onware, kwetsende of wreedaardige informatie via elektronische en digitale media, die het slachtoffer schade kan berokkenen (Kowalski, et al., 2008; Willard, 2007b). Dit kan bijvoorbeeld door geruchten over het slachtoffer of relaties van het slachtoffer te verspreiden, die hem zijn reputatie kunnen kosten (Spitzberg & Hoobler, 2002; Vandebosch, et al., 2006). Ook het rondsturen van digitaal bewerkte, meestal seksueel getinte, foto's van het slachtoffer behoort tot deze vorm van indirect cyberpesten (Kowalski, et al., 2008; Willard, 2007b).

Een laatste vorm van indirect cyberpesten die we onderscheiden, is het oprichten van haatwebsites (Walrave, et al., 2009). Deze focussen zich op het slachtoffer en bezoekers kunnen allerlei negatieve commentaren op de website plaatsen. Een variant hiervan zijn de zogenaamde populariteitstesten over het slachtoffer die op een website worden geplaatst (Vandebosch, et al., 2006; Walrave, et al., 2009).

3.1.3. Notie van ‘imbalance of power’

Zoals reeds gezegd in punt 3.1.1. neemt Tokunaga (2010) de machtsongelijkheid tussen dader en slachtoffer niet op in zijn definitie. Nochtans wordt deze machtsongelijkheid door Smith en Sharp (1994) aangehaald als een kenmerk van klassiek pesten, en wordt dit kenmerk bovendien in relatie gebracht met cyberpestgedrag (Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Vandebosch en Van Cleemput (2008) zien in hun kwalitatieve studie de ‘imbalance of power’ van Smith en Sharp (1994) terugkomen bij cyberpestgedrag. De machtsongelijkheid kan zich niet enkel vormen door ‘real-life’ machtscriteria die ertoe doen bij klassiek pesten, zoals bijvoorbeeld leeftijd en kracht (Smith & Sharp, 1994; Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Volgens het kwalitatieve onderzoek van Vandebosch en Van Cleemput (2008) vormen ook ICT-gerelateerde criteria, zoals bijvoorbeeld technologische kennis, een belangrijk onderdeel van de machtsongelijkheid bij cyberpesten.

De notie van ‘imbalance of power’ wilden we zeker niet links laten liggen in ons onderzoek en daarom kozen we ervoor om naast de demografische controlevariabelen geslacht, leeftijd en studieniveau een vierde controlevariabele aan onze analyses toe te voegen, namelijk de internetcompetenties. Hiervoor gebruiken we een vertaling van een gevalideerde Engelstalige schaal van digitale geletterdheid en veiligheidsskills op het internet (Sonck, Livingstone, Kuiper, & de Haan, 2011).

3.2. Theorie van Gepland Gedrag

3.2.1. Ontstaan van de Theorie van Gepland Gedrag

De Theorie van Gepland Gedrag werd voor het eerst beschreven in 1985 door Icek Ajzen als uitbreiding van de Theory of Reasoned Action (Ajzen, 1985). De Theory of Reasoned Action werd precies tien jaar daarvoor uiteengezet door diezelfde Ajzen in samenwerking met Martin Fishbein in de hoop via de theorie bewust menselijk gedrag te kunnen voorspellen en verklaren (Fishbein & Ajzen, 1975). Kort samengevat stelde de Theory of Reasoned Action dat de attitude tegenover een handeling of een bepaald gedrag en de subjectieve norm samen de intentie voor het stellen van een bepaald gedrag voorspellen. Deze intentie voorspelt op haar beurt het gedrag zelf. De theorie van Fishbein en Ajzen slaagde er echter niet in gedrag te voorspellen waarover mensen geen volledige controle hebben, waardoor een uitbreiding

van de theorie noodzakelijk was (Ajzen, 1991). Hieruit is dan de Theorie van Gepland Gedrag voortgekomen, die het concept ‘gepercipieerde gedragscontrole’ aan de Theory of Reasoned Action toevoegde.

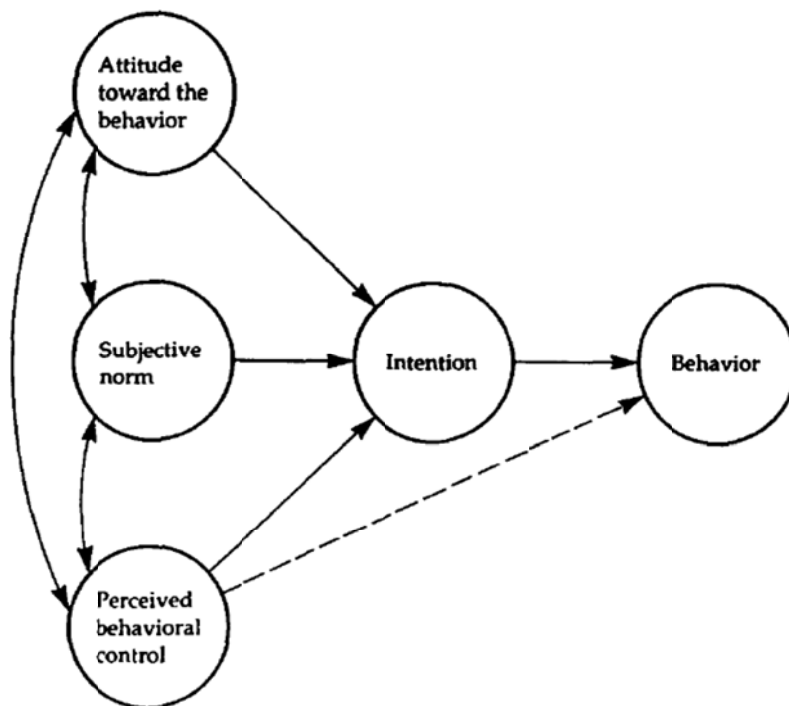
3.2.2. De Bouwstenen

De Theorie van Gepland Gedrag is dus een uitbreiding van de Theory of Reasoned Action (Ajzen, 1991). Deze nieuwe theorie werd beter bevonden voor het verklaren van onethisch gedrag dan zijn voorganger (Chang, 1998). Net als bij de originele theorie is de intentie van een individu een centrale factor om een bepaald gedrag te voorspellen. Van intenties wordt aangenomen dat ze de motiveringsfactoren bevatten om zich op een bepaalde manier te gedragen. Het zijn indicaties voor hoe intens de wens is van mensen om een bepaald gedrag te stellen en hoe hard ze zich dus zullen willen inspannen om dit gedrag te stellen. De algemene regel is dat hoe sterker de intentie is tot een bepaald gedrag, hoe meer waarschijnlijk het wordt dat dit gedrag ook werkelijk gesteld wordt. Voorwaarde is wel dat het zoals eerder gezegd om bewust menselijk gedrag moet gaan, of met andere woorden, dat de persoon zelf kan beslissen het gedrag wel of niet te stellen (Ajzen, 1991).

De tweede centrale factor die nodig is om gedrag te voorspellen, is de ‘gepercipieerde gedragscontrole’ (Ajzen, 1991). Het belang van de eigenlijke gedragscontrole bij het stellen van een bepaald gedrag is vanzelfsprekend: we kunnen ons pas op een bepaalde manier gedragen, als de hiervoor nodige middelen en kansen voorhanden zijn. Ajzen (1991) verklaart echter dat het geloof van het individu dat hij een bepaald gedrag kan stellen nog veel belangrijker is dan de eigenlijke gedragscontrole, voortgaand op een systematisch onderzoeksprogramma van Bandura en collega’s (Bandura, Adams, & Beyer, 1977; Bandura, Adams, Hardy, & Howells, 1980). Deze studies tonen namelijk aan dat iemands gedrag sterk beïnvloed wordt door diens overtuiging van hoe makkelijk of moeilijk het is om zulk een gedrag uit te voeren. De gepercipieerde moeilijkheid of gemakkelijheid voor het stellen van een bepaald gedrag noemt Ajzen (1991) de ‘gepercipieerde gedragscontrole’. Gepercipieerde gedragscontrole is het resultaat van ervaringen uit het verleden en mogelijke obstakels in de toekomst. Volgens de Theorie van Gepland Gedrag kan de factor gebruikt worden om zowel gedrag als de intentie voor het stellen van een bepaald gedrag te voorspellen. De theorie zegt dat hoe groter de gepercipieerde gedragscontrole is, hoe groter de gedragsintentie wordt en hoe groter de kans dat dit gedrag ook daadwerkelijk optreedt.

Naast de gepercipieerde gedragscontrole zijn er nog twee andere factoren die de gedragsintentie kunnen voorspellen: ‘attitude’ en ‘subjectieve norm’ (Ajzen, 1991). Attitude tegenover het gedrag refereert naar de graad waarin een persoon het gedrag goedkeurt of afkeurt. Dit is dus een voorspeller die terugslaat op het individu zelf. De subjectieve norm is daarentegen een sociale factor die refereert naar de sociale druk die een persoon gewaarwordt om een gedrag wel of niet uit te voeren. Algemeen wordt aangenomen dat hoe positiever de attitude en subjectieve norm tegenover een bepaald gedrag, hoe groter de intentie van de persoon zal zijn om dat gedrag te stellen.

In onderstaande figuur wordt de rol van de verschillende bouwstenen in de Theorie van Gepland Gedrag gevisualiseerd. Kort samengevat zijn attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole directe voorspellers van gedragsintentie. Intentie is op haar beurt samen met gepercipieerde gedragscontrole een directe voorspeller van gedrag. De pijlen tussen de voorspellers van gedragsintentie onderling geven aan dat deze voorspellers niet los van elkaar staan, maar elkaar kunnen beïnvloeden (Ajzen, 1988).

Figuur 1. Theory of Planned Behavior. Overgenomen uit ‘Attitudes, personality, and behavior’ (p. 133) door I. Ajzen, 1988, Buckingham: Open University Press.

3.2.3. De Salient Beliefs

Naast de vijf bouwstenen onderscheidt Ajzen (1991) in zijn Theorie van Gepland Gedrag drie verschillende ‘salient beliefs’: de ‘behavioural beliefs’, ‘normative beliefs’ en ‘control beliefs’, die we in het vervolg van deze paper zullen vertalen als respectievelijk de gedragsovertuigingen, de normatieve overtuigingen en controleovertuigingen.

Gedragsovertuigingen zijn de overtuigingen die een individu heeft over de gevolgen van het stellen van een bepaald gedrag (Ajzen, 1991). Eenzelfde gedrag kan volgens een individu zowel positieve als negatieve gevolgen hebben. De Theorie van Gepland Gedrag stelt dat gedragsovertuigingen van een individu rechtstreekse antecedenten zijn van de attitude van die persoon. Wanneer een individu vooral de positieve gevolgen van een bepaald gedrag ziet, zal hij zichzelf een positieve attitude tegenover dit gedrag vormen en omgekeerd.

De normatieve overtuigingen verwijzen naar de overtuigingen die een individu heeft over hoe belangrijke personen in zijn leven zullen reageren op een bepaald gedrag (Ajzen, 1991). Normatieve overtuigingen zijn rechtstreekse antecedenten van de subjectieve norm. De Theorie van Gepland Gedrag verwacht dat wanneer een individu denkt dat belangrijke anderen voornamelijk positief zullen reageren op het gedrag, dat er dan een positieve subjectieve norm zal ontstaan, wat wil zeggen dat de sociale druk om dit gedrag te stellen zal worden opgevoerd.

Controleovertuigingen wijzen op de overtuiging dat bepaalde middelen en kansen aanwezig of afwezig zijn (Ajzen, 1991). Het kan hier zowel gaan om materiële als immateriële zaken die het stellen van het gedrag kunnen vergemakkelijken of bemoeilijken. Controleovertuigingen zijn rechtstreekse antecedenten van gepercipieerde gedragscontrole. De Theorie van Gepland Gedrag zegt dat wanneer een individu denkt dat hij veel middelen en kansen ter beschikking heeft om het gedrag te stellen, dat dit dan zal leiden tot een verhoogde score op de gepercipieerde gedragscontrole.

Bovenstaande salient beliefs laten ons toe meer te doen dan gedrag enkel te voorspellen. Via deze antecedenten van attitudes, subjectieve normen en gepercipieerde gedragscontrole hebben we ook de mogelijkheid het gedrag te verklaren, een tweede doel dat de Theorie van Gepland Gedrag voor ogen had (Ajzen, 1991).

3.2.4. Kritiek op de Theorie van Gepland Gedrag

Een vaak geuite kritiek op de Theorie van Gepland Gedrag is dat de theorie te rationeel zou zijn en te weinig rekening zou houden met de cognitieve en affectieve processen die ervoor zorgen dat mensen een bias hebben in hun oordelen en gedrag (Ajzen, 2011b). Ook affect en emoties van mensen zouden een te kleine aandacht krijgen in de theorie. Er is echter geen reden om aan te nemen dat de salient beliefs waarop de theorie steunt, gevormd worden op een onbevooroordeelde, rationele manier of dat ze de realiteit representeren. Integendeel, mensen vormen hun gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen op basis van voorgaande ervaringen, emoties, vooroordelen, belangen, ... Bovendien heeft Ajzen (2011b) de invloed van affect in de Theorie van Gepland gedrag getest in een nog onuitgegeven studie met Sheikh. Hieruit besluit hij dat affect geen onafhankelijke bijdrage levert als voorspeller van intenties.

Een tweede kritiek op de Theorie van Gepland Gedrag is dat de rol van de context waarin de dataverzameling gebeurt, onderschat wordt (Ajzen, 2011b). Cooke en French (2011) onderzochten het effect van context op de voorspellende kracht van de theorie en kwamen tot de conclusie dat de context van de dataverzameling hierin inderdaad een rol heeft. Zo vonden ze dat subjectieve norm een grotere voorspellende waarde had op de intentie van jongeren om die avond aan binge drinking te doen wanneer deze in een café ondervraagd werden, dan wanneer ze in een bibliotheek waren. Cooke en French (2011) zeggen dat de impact die de context van dataverzameling op de data heeft, dus zeker niet onderschat mag worden. We zullen deze bevinding in rekening brengen in onze studie.

Ten derde bestaat ook de kritiek dat niet intentie of gepercipieerde gedragscontrole, maar gedrag uit het verleden de beste voorspeller is van toekomstig gedrag (Ajzen, 2011b). Dit wordt inderdaad door veel empirisch bewijs ondersteund, maar volgens Ajzen (2011b) kan gedrag uit het verleden onmogelijk als voorspeller aan de Theorie van Gepland Gedrag worden toegevoegd. Eén van de criteria om als voorspeller in de theorie te kunnen worden opgenomen, is namelijk dat het een causaal antecedent van intentie voorstelt. Het is echter moeilijk te beargumenteren dat iemands gedrag uit het verleden een directe oorzaak is van diens huidige intentie. Integendeel, hoe meer frequent een gedrag in het verleden werd gesteld, hoe meer dit gedrag een gewoonte wordt die onder directe controle komt van externe stimuli. Dit gaat dan ten koste van de intentie. Het is echter opmerkelijk dat er in verschillende onderzoeken gevonden werd, dat gedrag uit het verleden als vierde

onafhankelijke variabele bijdraagt aan het voorspellen van de intentie (Albarracin, Johnson, Fishbein, & Muellerleile, 2001; Sandberg & Conner, 2008). Volgens Ajzen (2011b) is een mogelijke verklaring hiervoor dat intentie voorspeld wordt door één of meerdere extra onafhankelijke variabelen die vervat zitten in het gedrag uit het verleden. Wanneer we deze variabelen kunnen identificeren, hebben we niet langer het probleem dat intentie voorspeld wordt door een variabele die gedrag verandert in gewoonte. Het probleem is echter nog steeds onopgelost en moet zeker extra aandacht krijgen in toekomstig onderzoek (Ajzen, 2011b).

Een vierde kritiek is dat processen van beredeneerde actie, zoals deze beschreven staan in de Theorie van Gepland Gedrag slechts één mogelijke weg vormen naar het eigenlijke gedrag (Ajzen, 2011b; Gibbons, Gerrard, Blanton, & Russell, 1998). Gedrag kan volgens het prototype/willingness model ook spontaan gesteld worden, reagerend op een bepaalde situatie en sterk beïnvloed door een gedragsprototype. Gibbons et. al (1998) stellen dat mensen die zichzelf in een situatie bevinden die een bepaald gedrag aanmoedigt, in het bijzonder risicogedrag, niet steunen op hun intenties maar eerder op een spontane wil om het gedrag van een voorbeeldpersoon over te nemen. Ajzen (2011b) weerlegt de kritiek door te stellen dat deze steunt op een verkeerd begrip van de Theorie van Gepland Gedrag. Nergens vermeldt de theorie de assumptie dat mensen nauwgezet alle informatie en feiten nagaan voor ze een intentie tot een bepaald gedrag vormen. De theorie erkent daarentegen dat vele van onze gedragingen slechts een beperkte cognitieve inspanning vragen. Attitude, subjectieve norm, gepercipieerde gedragscontrole werken vaak buiten ons bewustzijn in op ons gedrag.

Een laatste opmerking waar de Theorie van Gepland Gedrag vaak mee te maken krijgt, is dat er onvoldoende wordt gespecificeerd waar de salient beliefs vandaan komen (Ajzen, 2011b). Het is daarom belangrijk om een aantal demografische factoren in het model op te nemen, zoals geslacht, leeftijd en onderwijsniveau.

Of de kritieken nu terecht geuit worden of niet, een meta-analyse van 185 onderling onafhankelijke studies toont aan dat de Theorie van Gepland Gedrag een efficiënt model is om intenties en gedrag te voorspellen (Armitage & Conner, 2001). Meer bepaald is de theorie in staat om gemiddeld respectievelijk 27 procent en 39 procent van de variantie in gedrag en intentie te verklaren. Bovendien bleek de theorie in het verleden al een goed verklaringsmodel te zijn voor ander ongewenst gedrag, zoals alcoholgebruik en druggebruik (Conner, Graham, & Moore, 1999; Rodriguez-Kuri, Diaz-Negrete, Velasco, Guerrero-Huesca, & Gomez-

Macqueo, 2007). We zullen de theorie dan ook in het volgende punt toepassen op cyberpestgedrag.

3.3. Toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag op cyberpesten

Volgens de Theorie van Gepland Gedrag wordt gedrag aangestuurd door drie soorten overtuigingen: gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen² (Ajzen, s.d.-b). Ajzen zegt op zijn website dat we eerst moeten weten welke overtuigingen er in de populatie leven over een bepaald gedrag voor we verder kunnen gaan met ons onderzoek. Daarom formuleren we onze eerste onderzoeksvraag als volgt:

“Welke gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen over cyberpesten leven bij de Vlaamse middelbare schooljongeren?”

Wanneer we de verschillende overtuigingen over cyberpestgedrag in onze populatie hebben blootgelegd, kunnen we de voorspellers van zowel de intentie tot cyberpesten als van het eigenlijke gedrag berekenen.

3.3.1. Attitude tegenover cyberpestgedrag

Attitude tegenover cyberpestgedrag refereert naar de graad waarin een persoon cyberpestgedrag goedkeurt of afkeurt en is een directe voorspeller van gedragsintentie (Ajzen, 1991). Chang (1998) komt in zijn studie naar onethisch gedrag tot de volgende formule:

$$A = \sum B_i E_i$$

Attitude (A) is hierbij de functie van het product van iemands overtuiging dat het stellen van het gedrag zal leiden tot een bepaalde uitkomst, of gedragsovertuiging (B), en de subjectieve evaluatie van deze uitkomst (E) (Ajzen & Fishbein, 1980; Chang, 1998). In het geval van

² Zie punt 3.2.3. De Salient Beliefs

cyberpesten kunnen we stellen dat personen die de volgens hen waarschijnlijke uitkomsten van cyberpestgedrag beter evalueren, een positievere attitude tegenover cyberpesten zullen hebben. We komen dan tot volgende hypothesen:

H₁: Jongeren die geloven dat cyberpestgedrag leidt tot gunstige gevolgen voor de cyberpester en deze gevolgen bovendien positiever evalueren, hebben een positievere attitude tegenover cyberpesten.

H₂: Jongeren met een positievere attitude tegenover cyberpesten, hebben een hogere intentie om te cyberpesten.

3.3.2. Subjectieve norm

Subjectieve norm refereert naar de sociale druk die een persoon gewaarwordt om een bepaald gedrag wel of niet te stellen en is een directe voorspeller van gedragsintentie (Ajzen, 1991). Chang (1998) verduidelijkt dit in de formule:

$$SN = \sum NB_i MC_i$$

Subjectieve norm (SN) is dan de functie van het product van iemands overtuiging dat een belangrijke andere vindt dat de persoon in kwestie een bepaald gedrag wel of niet moet stellen, of normatieve overtuiging (NB), en zijn motivatie om zich aan te passen aan deze mening van de belangrijke andere, in de Theorie van Gepland Gedrag aangeduid als 'motivation to comply' (MC) (Ajzen & Fishbein, 1980; Chang, 1998). In ons onderzoek stellen we dat de subjectieve norm verhoogt wanneer een persoon gemotiveerd is om zich aan te passen aan de mening van een belangrijke andere en hij gelooft dat deze belangrijke andere vindt dat de persoon in kwestie cyberpestgedrag dient te stellen. We komen dan tot volgende hypothesen:

H₃: Jongeren die meer gemotiveerd zijn zich aan te passen aan de mening van belangrijke anderen en die meer geloven dat ze volgens deze belangrijke anderen cyberpestgedrag moeten stellen, hebben een gunstigere subjectieve norm tegenover cyberpesten.

H₄: Jongeren met een gunstigere subjectieve norm tegenover cyberpesten, hebben een hogere intentie om te cyberpesten.

3.3.3. Gepercipieerde gedragscontrole

Gepercipieerde gedragscontrole refereert naar de gepercipieerde moeilijkheid of gemakkelijker van het stellen van een bepaald gedrag en is een directe voorspeller van zowel gedragsintentie als eigenlijk gedrag (Ajzen, 1991). Chang (1998) vat gepercipieerde gedragscontrole samen in volgende formule:

$$PBC = \sum CB_i PF_i$$

Gepercipieerde gedragscontrole is hier de functie van het product van de overtuiging dat bepaalde middelen en kansen voorhanden zijn, of controleovertuiging (CB), en de evaluatie van het belang van de aanwezigheid van deze middelen om het gedrag te kunnen stellen, in de theorie aangeduid als 'perceived facilitation' (PF) (Ajzen & Madden, 1986; Chang, 1998). Toegepast op cyberpestgedrag verwachten we dat wanneer de persoon ervan overtuigd is dat de juiste middelen en kansen om cyberpestgedrag te stellen voorhanden zijn, zijn gepercipieerde gedragscontrole zal verhogen. Zo komen we dan tot volgende hypothesen:

H₅: Jongeren die er meer van overtuigd zijn dat de juiste middelen en kansen om cyberpestgedrag te stellen voorhanden zijn, hebben een hogere gepercipieerde gedragscontrole.

H₆: Jongeren met een hogere gepercipieerde gedragscontrole tegenover cyberpesten, hebben een hogere intentie om te cyberpesten.

H₇: Jongeren met een hogere gepercipieerde gedragscontrole tegenover cyberpesten, stellen vaker eigenlijk cyberpestgedrag.

3.3.4. Intentie tot cyberpestgedrag

Intentie refereert naar de wens om een bepaald gedrag te stellen en is een directe voorspeller van gedrag (Ajzen, 1991). In ons onderzoek verwachten we dat mensen met een hogere intentie tot cyberpesten ook vaker daadwerkelijk zullen cyberpesten. We komen dan tot volgende hypothese:

H₈: Jongeren met een hogere intentie om te cyberpesten, stellen vaker eigenlijk cyberpestgedrag.

4. Methode

We delen het onderzoek op in een kwalitatieve, exploratieve fase en een kwantitatieve onderzoeksfase. Het onderzoek volgt zo precies mogelijk de door Icek Ajzen voorgestelde methodologie voor het toepassen van de Theorie van Gepland Gedrag, die kwalitatieve interviews combineert met een kwantitatief surveyonderzoek (Ajzen, s.d.-b). Voor onze analyses gebruikten we het statistische programma SPSS. We bekijken in dit onderdeel achtereenvolgens de selectie van de populatie en het opzet van de kwalitatieve en de kwantitatieve onderzoeksfase.

4.1. Selectie van de populatie

We hebben gekozen om ons in dit onderzoek te richten op de populatie van middelbare schoolleerlingen uit de drie Vlaamse onderwijsniveaus ASO, TSO en BSO. Hieruit selecteerden we onze steekproef van respondenten. We kozen voor respondenten die zich in hun middelbare schooltijd bevinden, aangezien verschillende voorgaande onderzoeken suggereren dat cyberpestgedrag bij jongeren in deze levensperiode een piek kent (Mishna, et al., 2012; Vandebosch, et al., 2006; Ybarra & Mitchell, 2004).

4.2. Kwalitatieve fase

In de kwalitatieve, exploratieve fase namen we face-to-face gestructureerde interviews af bij 7 respondenten tussen 12 en 18 jaar. Op die manier konden we de verschillende overtuigingen over cyberpestgedrag blootleggen, die in de hoofden van jongeren leven. De vragenlijst die we hiervoor gebruikten, bestond uit open vragen en was een vertaling van een door Icek Ajzen vastgelegde standaardvragenlijst³ (Ajzen, s.d.-b). Voordeel van een face-to-face gestructureerd interview is dat we alvorens we onze kwantitatieve surveys opmaken reeds in contact komen met de leefwereld van de respondenten. Een ander voordeel van een face-to-face interview is dat de onderzoeker dan de mogelijkheid heeft extra uitleg te geven bij de

³ In bijlage A is een volledige versie van de vragenlijst terug te vinden, zoals deze gebruikt werd in de kwalitatieve interviews

vragen, wanneer de respondenten deze niet goed begrijpen (Mortelmans, 2009). Nadeel is echter dat respondenten, en dan vooral de jongere respondenten, geneigd kunnen zijn anders of sociaal wenselijk te antwoorden omwille van de aanwezigheid van de interviewer. Er is dan sprake van een reactief effect, dat in het bijzonder voorkomt bij delicate onderwerpen als cyberpesten (Bryman, 2008). Dit hebben we trachten op te lossen door respondenten op een vriendelijke manier te benaderen, hun anonimiteit te verzekeren en hun antwoorden zeker niet in vraag te stellen of te veroordelen (Baxter, Boon, & Marley, 2006; Bryman, 2008).

4.3. Kwantitatieve fase

4.3.1. Opstellen vragenlijst

Wanneer we de gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen gedefinieerd hadden in de kwalitatieve interviews, konden we van start gaan met de kwantitatieve fase van het onderzoek. Aan de hand van de overtuigingen die gevonden werden in de kwalitatieve fase, stelden we een survey op via de werkwijze die door Ajzen (s.d.-b) werd vastgelegd.

Voor elk van de gevonden gedragsovertuigingen, werd in de survey gepeild naar hun waarschijnlijkheid aan de hand van een 6-punten Likertschaal van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’. Ook werd gepeild naar de evaluatie van hoe goed of slecht de respondenten de uitkomst van cyberpestgedrag vonden via een 5-punten Likertschaal van ‘heel slecht’ tot ‘heel goed’. Als voorbeeld: In het kwalitatief onderzoek werd de gedragsovertuiging gevonden dat cyberpesten ertoe leidt dat het slachtoffer wordt gekwetst. In de kwantitatieve survey werd er vervolgens gepeild naar hoe waarschijnlijk respondenten dit gevolg van cyberpesten vonden en hoe goed of slecht ze het zouden vinden wanneer het slachtoffer gekwetst wordt⁴.

Voor elk van de gevonden normatieve overtuigingen peilden we enerzijds naar de sterkte van deze overtuigingen via een 6-punten Likertschaal van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’. Anderzijds onderzochten we de motivatie van de respondenten om zich aan te passen aan de mening van belangrijke anderen, eveneens via een 6-punten Likertschaal van

⁴ In bijlage B is een volledige versie van de vragenlijst terug te vinden, zoals deze gebruikt werd in het kwantitatieve surveyonderzoek.

‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’. Als voorbeeld: In het kwalitatieve onderzoek werd gevonden dat vrienden een belangrijke andere zijn wanneer het gaat om cyberpesten. In de kwantitatieve survey vroegen we daarom eerst aan de respondenten hoe sterk hun vrienden cyberpestgedrag goedkeuren en vervolgens hoeveel belang de respondenten hechten aan de mening van hun vrienden.

Voor elk van de gevonden controleovertuigingen peilden we naar hoe waarschijnlijk respondenten het vinden dat een bepaald middel of een bepaalde kans het cyberpestgedrag vergemakkelijkt via een 6-punten Likertschaal van ‘helemaal niet akkoord’ tot ‘helemaal akkoord’. Verder peilden we naar de overtuiging dat dit middel of deze kans bij de respondent zelf voorkomt via een 6-punten Likertschaal van in een volgorde van negatief naar positief. Als voorbeeld: We vonden in het kwalitatieve interview dat cyberpesten makkelijker wordt wanneer de pester goed kan omgaan met de computer. In de kwantitatieve survey vroegen we daarom eerst aan de respondenten of cyberpesten meer gebeurt als de pester goed met de computer kan omgaan. Vervolgens vroegen we hoe goed de respondent zelf vindt dat hij met de computer kan omgaan.

Het is belangrijk om de hierboven beschreven indirecte metingen via de gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen uit te voeren, aangezien we op die manier inzicht kunnen krijgen in de onderliggende cognitieve fundamenten (Ajzen, s.d.-a). Anders gezegd kunnen we onderzoeken waarom mensen er een bepaalde attitude, subjectieve norm of perceptie van gedragscontrole op nahouden. Daarnaast werd in de vragenlijst een directe meting gedaan van de attitude, de subjectieve norm, de gepercipieerde gedragscontrole en de intentie om cyberpestgedrag te stellen. Via deze directe metingen kunnen we de relatieve bijdrage van attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole aan de voorspelling van intentie; en de relatieve bijdrage van gepercipieerde gedragscontrole en intentie aan de voorspelling van het eigenlijke gedrag bepalen (Ajzen, s.d.-a).

We maten het eigenlijke cyberpestgedrag eveneens via een directe en een indirecte meting. In de directe meting vroegen we de respondenten expliciet hoe vaak ze in de laatste drie maanden iemand hadden gecyberpest via een 6-punten Likertschaal van ‘nooit’ tot ‘dagelijks’. In de indirecte meting vroegen we onze respondenten of ze de verschillende vormen van cyberpesten, zoals ze in de literatuurstudie beschreven staan, al ooit gesteld hadden en deze vragen konden de respondenten beantwoorden met ‘ja’ of ‘nee’. Wanneer

respondenten twee of meerdere verschillende vormen van cyberpesten gesteld hadden, beschouwden we hen conform de definitie van Tokunaga (2010) als cyberpester. We doen hier zowel een directe als een indirecte meting, omdat we uit vorig onderzoek concluderen dat resultaten uit de indirecte en directe meting van cyberpestgedrag sterk van elkaar kunnen verschillen (Vandebosch, et al., 2006).

Ten slotte peilden we naar een aantal demografische factoren, zoals leeftijd, geslacht en opleiding ouders. We maten eveneens de online competenties van de respondenten via een vertaling van een gevalideerde Engelstalige schaal van digitale geletterdheid en veiligheidsskills om tegemoet te komen aan de notie van ‘imbalance of power’⁵ (Sonck, et al., 2011; Vandebosch & Van Cleemput, 2008).

Wanneer de survey was opgesteld, deden we eerst en vooral een voortest bij 10 respondenten die op basis van bereikbaarheid getrokken werden uit de populatie. Dit werd gedaan om mogelijke fouten en moeilijkheden in de survey trachten te achterhalen.

4.3.2. Steekproeftrekking en surveyonderzoek

858 respondenten, 497 jongens en 361 meisjes, waarvan 310 respondenten uit het studieniveau ASO, 291 uit TSO en 257 uit BSO, in 4 verschillende middelbare scholen uit de regio Mechelen vulden een kwantitatieve vragenlijst in voor ons onderzoek. De respondenten waren allen tussen 12 en 21 jaar oud. Voor de steekproef werden scholen geselecteerd die makkelijk bereikbaar waren voor de onderzoeker. Binnen de scholen werden klassen geselecteerd op basis van twee kenmerken: het onderwijsniveau en het studiejaar. Dit werd gedaan om voldoende leerlingen uit ASO, TSO en BSO en van de verschillende studie jaren in de steekproef te verwerken om zo een min of meer representatieve steekproef te bekomen voor de volledige middelbare schoolpopulatie. We zijn ons echter bewust van de beperking van het onderzoek dat de trekking van scholen volgens convenience sampling is gebeurd, wat het onderzoek mogelijk kan vertekenen en de representativiteit ervan niet ten goede komt (Bryman, 2008). Deze beperking was onoverkoombaar wegens de beperkte tijd en middelen.

De respondenten vulden gedurende de lestijd elk anoniem schriftelijk een survey in, waarin gepeild werd naar hun overtuigingen, hun attitudes, hun subjectieve norm, hun gepercipieerde

⁵ Zie punt 3.1.3. Notie van ‘imbalance of power’

gedragscontrole, hun intentie om te cyberpesten en hun eigenlijke cyberpestgedrag. Ajzen (s.d.-b) stelt dat in een ideaal onderzoeksopzet het eigenlijke cyberpestgedrag minstens drie maanden na intentie gemeten moet worden in een tweede survey. Dit wordt gedaan om de mogelijkheid uit te sluiten dat respondenten hun intenties en gedragingen foutief herinneren of hun cyberpestgedrag verkeerdelijk weergeven onder invloed van de eerste survey (Ajzen, 2011a). Ons onderzoek was echter beperkt door het gegeven dat de deelnemende scholen slechts één interviewmoment toelieten. Daarom kozen we ervoor om gedrag en intentie op hetzelfde moment te meten in eenzelfde survey. Volgens Ajzen (2011a) is dit ook perfect mogelijk. Het onderzoek heeft dan enkel de beperking dat huidige intenties correleren met gedrag uit het verleden, en dus niet met toekomstig gedrag.

Tot slot vermelden we nog een belangrijk voordeel van het gebruik van surveys voor ons onderzoek, namelijk dat de anonimiteit van de respondenten verzekerd kon worden. Anonimiteit achten we zeer belangrijk voor de validiteit van het onderzoek, omdat een gevoelig thema als cyberpesten snel kan leiden tot antwoorden naar sociale wenselijkheid (Bryman, 2008).

5. Resultaten

5.1. Kwalitatieve fase

Uit de kwalitatieve fase kwamen een aantal salient beliefs naar boven die we hieronder achtereenvolgens zullen bespreken. Op basis hiervan kunnen we volgende onderzoeksvraag oplossen:

“Welke gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen over cyberpesten leven bij de Vlaamse middelbare schooljongeren?”

5.1.1. Gedragsovertuigingen

We vroegen onze respondenten in de kwalitatieve interviews wat ze dachten dat de voor- en de nadelen van cyberpesten waren. Uit de verschillende antwoorden verzamelden we in totaal zeven verschillende gedragsovertuigingen over cyberpestgedrag:

- Cyberpestgedrag kan ervoor zorgen dat de cyberpester zelf ook slachtoffer wordt van cyberpesten.
- Door cyberpesten wordt het slachtoffer gekwetst.
- Als cyberpester word je populairder doordat anderen jou stoerder gaan vinden.
- Er blijven steeds bewijzen bestaan van cyberpesten, die tegen de cyberpester gebruikt kunnen worden.
- Cyberpesten kan snel uit de hand lopen.
- Mensen die cyberpesten, krijgen nadien straf van leerkrachten of de directeur van de school.
- Mensen die cyberpesten, gaan zich hierdoor beter voelen dan anderen.

5.1.2. Normatieve overtuigingen

Vervolgens stelden we de respondenten de vraag welke personen of groepen het zouden goed- of afkeuren als ze iemand zouden cyberpesten. De antwoorden hierop brachten we samen tot zes verschillende normatieve overtuigingen over cyberpestgedrag:

- Vrienden keuren cyberpestgedrag af.
- Leerkrachten keuren cyberpestgedrag af.
- Ouders keuren cyberpestgedrag af.
- Familie keurt cyberpestgedrag af.
- Cyberpesters keuren cyberpestgedrag af.
- Andere cyberpesters keuren cyberpestgedrag goed.

5.1.3. Controleovertuigingen

Tot slot peilden we naar de controleovertuigingen van de respondenten, door hen te vragen welke factoren of omstandigheden cyberpesten zouden kunnen vergemakkelijken of bemoeilijken. De verschillende antwoorden konden we samenvatten in zes verschillende controleovertuigingen:

- Cyberpesten wordt moeilijker wanneer er een ouder in de buurt is.
- Cyberpesten wordt moeilijker wanneer er een leerkracht in de buurt is.
- Cyberpesten wordt moeilijker wanneer er controle is door volwassenen op cyberpesten.
- Cyberpesten wordt makkelijker wanneer anderen in de omgeving ook cyberpesten.
- Cyberpesten wordt makkelijker wanneer je anoniem kan blijven.
- Cyberpesten wordt makkelijker wanneer de pester goed met de computer kan omgaan.

5.2. *Kwantitatieve fase*

5.2.1. *Frequentie van cyberpestgedrag*

Bij de 858 respondenten uit ons onderzoek deden we zowel een directe als een indirecte meting naar hun cyberpestgedrag. In de directe meting vroegen we hen op een directe manier hoe vaak ze in de laatste 3 maanden iemand hadden gecyberpest en of ze in diezelfde periode slachtoffer waren geweest van cyberpesten via een 6-punten Likertschaal van ‘niet’ tot ‘dagelijks’. Hier verklaarde 9.7 procent van de respondenten minstens één keer iemand gecyberpest te hebben in deze periode. 1.3 procent van de respondenten verklaarde zelfs dagelijks te cyberpesten. Anderzijds verklaarde 9.4 procent van de respondenten minstens één keer slachtoffer te zijn geworden van cyberpesten. Slachtoffers die dagelijks gecyberpest werden, vertegenwoordigden 0.8 procent van de volledige steekproef.

Bij de indirecte meting vroegen we respondenten of ze al ooit bepaalde gedragingen hebben gesteld die volgens onze literatuurstudie worden aanzien als cyberpestgedrag⁶. Respondenten konden deze vragen beantwoorden met ‘ja’ of ‘nee’. Conform de definitie van Tokunaga (2010) is een voorwaarde van cyberpestgedrag dat de pestkop herhaaldelijk zulk gedrag stelt. Daarom beschouwen we respondenten in onze studie als cyberpester wanneer ze in het verleden minstens twee verschillende vormen van cyberpesten hebben toegepast. We kunnen dan namelijk met zekerheid spreken van herhaaldelijk gesteld cyberpestgedrag. In onze studie zien we dat 38.5 procent van de respondenten in het verleden twee of meer verschillende vormen van cyberpesten heeft gesteld, waardoor we hen volgens de definitie van Tokunaga (2010) als cyberpester mogen beschouwen.

In onderstaande tabel zien we hoe vaak de verschillende vormen van cyberpesten voorkomen in onze studie. Verbaal online pesten is in onze steekproef veruit de meest voorkomende vorm van cyberpesten, terwijl happy slapping en masquerade het minst voorkomen.

⁶ Zie punt 3.1.2. Verschillende vormen van cyberpesten

Tabel 1

Frequenties van de verschillende vormen van cyberpesten bij de respondenten (n = 858) volgens de indirecte meting voor cyberpestgedrag

Vorm van cyberpesten	Al ooit gedaan	Nog niet gedaan	Missing data
Iemand uitschelden of beledigen via computer of GSM (verbaal online pesten)	466	388	4
Iemand uitsluiten uit een online groep (sociaal online pesten)	176	680	2
Voordoen als iemand anders om de ander te misleiden (trickery)	132	721	5
Gênante informatie over iemand doorsturen (outing)	120	735	3
Roddels over iemand verspreiden via GSM of computer (denigration)	112	743	3
Computer hacken (fysiek cyberpesten)	88	767	3
Schokkende beelden naar iemand doorsturen (non-verbaal online pesten)	60	796	2
Opzettelijk een virus doorsturen (fysiek cyberpesten)	56	800	2
Facebookaccount, e-mailadres, ... hacken (fysiek cyberpesten)	52	802	4
Happy Slapping	29	826	3
Voordoen als iemand anders om diens imago stuk te maken (masquerade)	22	833	3

5.2.2. Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op attitude

Een factoranalyse op de directe meting van attitude suggereert dat de zes items uit onze survey, die peilden naar attitude, samen één factor vormen met een eigenwaarde van 3.87. We zien ook in tabel 2 dat de factorladingen zeer goed zijn, aangezien ze ver boven de minimumwaarde van .40 liggen (Field, 2005).

Tabel 2

Factorladingen voor zes items die peilen naar attitude tegenover cyberpesten, gebaseerd op een factoranalyse met varimax rotatie (N = 858)

	Component
	1
Niet leuk tot leuk	.82
Negatief tot positief	.86
Nadelig tot voordelig	.82
Slecht tot goed	.84
Dom tot verstandig	.81
Schadelijk tot onschadelijk	.66

Wanneer we vervolgens een betrouwbaarheidsanalyse op onze zes attitude-items uitvoeren, zien we dat de attitudeschaal zeer betrouwbaar is, aangezien Cronbach's Alpha met .88 een waarde van meer dan .80 haalt (Field, 2005).

We weten nu dat onze attitude-items samen één dimensie en bovendien een betrouwbare schaal vormen. We maken daarom een schaal aan voor attitude door de somscores te nemen van de items.

5.2.3. Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op subjectieve norm

Factoranalyse op de directe meting van de subjectieve norm via vier items in onze survey suggereert dat deze vier items samen één factor vormen met een eigenvalue van 2.41. Ook zien we in tabel 3 dat de factorladingen zeer goed zijn.

Tabel 3

Factorladingen voor vier items die peilen naar subjectieve norm, gebaseerd op een factoranalyse met varimax rotatie (N = 858)

	Component
	1
Mensen die belangrijk zijn voor mij zouden het niet erg vinden als ik cyberpest	.62
De meeste mensen die belangrijk zijn voor mij zouden cyberpestgedrag goedkeuren	.83
Mensen die belangrijk zijn voor mij zouden er geen probleem mee hebben als ik cyberpest	.88
Mensen die belangrijk zijn voor mij zouden zelf ook durven cyberpesten	.75

Wanneer we dan een betrouwbaarheidsanalyse op de vier items uitvoeren, zien we dat Cronbach's Alpha een waarde van .75 haalt. We kunnen dus zeggen dat de schaal voor subjectieve norm redelijk betrouwbaar is (Field, 2005).

We vinden met andere woorden dat de items voor subjectieve norm samen één dimensie vormen en dat ze een redelijk betrouwbare schaal vormen. We maken dus ook een schaal aan voor subjectieve norm via de somscores van de items.

5.2.4. Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op gepercipieerde gedragscontrole

Vervolgens doen we een factoranalyse op de directe meting van de gepercipieerde gedragscontrole. De analyse suggereert dat de vier items voor gepercipieerde gedragscontrole in onze survey samen één factor vormen met een eigenvalue van 3.14. Bovendien zijn de factorladingen van deze vier items zeer goed, zoals te zien is in tabel 4.

Tabel 4

Factorladingen voor vier items die peilen naar gepercipieerde gedragscontrole, gebaseerd op een factoranalyse met varimax rotatie (N = 858)

	Component
	1
Ik ben ervan overtuigd dat als ik zou willen, ik iemand zou kunnen cyberpesten	.85
Ik heb alles wat ik nodig heb om iemand te cyberpesten	.92
Het is volgens mij gemakkelijk om te cyberpesten	.87
Ik denk dat ik over voldoende middelen beschik om iemand te cyberpesten	.91

Wanneer we kijken naar de betrouwbaarheid van deze items via een betrouwbaarheidsanalyse, zien we dat de schaal voor gepercipieerde gedragscontrole zeer betrouwbaar is ($\alpha = .91$).

Opnieuw kunnen we dus een schaal aanmaken via de somscores van deze items, dit keer voor de gepercipieerde gedragscontrole. We vonden namelijk dat de betrouwbaarheid van de schaal zeer hoog ligt en dat de items samen één dimensie vormen.

5.2.5. Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op intentie

Ten slotte doen we een factoranalyse op de directe meting van intentie. Intentie werd in de survey gemeten via drie items. Analyse suggereert dat deze drie items samen één factor vormen met een eigenvalue van 2.50 en dat ze bovendien erg hoge factorladingen hebben, zoals te zien is in tabel 5.

Tabel 5

Factorladingen voor drie items die peilen naar intentie om te cyberpesten, gebaseerd op een factoranalyse met varimax rotatie (N = 858)

	Component
	1
Ik zou in de toekomst wel eens iemand willen cyberpesten	.90
Ik ben van plan binnenkort iemand te cyberpesten	.92
Het is goed mogelijk dat ik in de nabije toekomst iemand cyberpest	.91

Via betrouwbaarheidsanalyse vinden we ook dat de intentieschaal als heel betrouwbaar kan worden aanzien ($\alpha = .90$). We kunnen nu een intentieschaal aanmaken via somscores van de drie intentie-items.

5.2.6. Factoranalyse en betrouwbaarheidsanalyse op internetcompetenties

In ons regressiemodel willen we eveneens nagaan of cyberpesten verklaard kan worden door de online competenties van de respondent. Deze online competenties meten we via een vertaling van een gevalideerde Engelstalige schaal van digitale geletterdheid en veiligheidsskills (Sonck, et al., 2011). We voeren een factoranalyse uit op deze meting, die

suggereert dat de acht items samen één factor vormen met een eigenvalue van 3.92. Verder zien we in tabel 6 dat de factorladingen ver boven de minimumwaarde liggen.

Tabel 6

Factorladingen voor acht items die peilen naar online competenties, gebaseerd op een factoranalyse met varimax rotatie (N = 858)

	Component 1
Ik kan websites bij mijn favorieten plaatsen	.65
Ik kan berichten blokkeren van anderen	.79
Ik kan informatie over internetveiligheid opzoeken	.68
Ik kan mijn privacy-instellingen aanpassen	.72
Ik kan websites vergelijken en zo beslissen welke de juiste informatie geeft	.62
Ik kan verwijderen welke websites ik heb bezocht	.68
Ik kan ongewenste adds en e-mails blokkeren	.76
Ik kan mijn filtervoorkeuren aanpassen	.69

Wanneer we vervolgens een betrouwbaarheidsanalyse uitvoeren, kunnen we de schaal voor online competenties als betrouwbaar beschouwen ($\alpha = .85$). We maken daarom een schaal aan voor online competenties via de somscores van de items.

5.2.7. Lineaire regressieanalyse voor de afhankelijke variabele intentie

We willen nu nagaan dat wanneer we meer weten over de attitude, de subjectieve norm en de gepercipieerde gedragscontrole van een respondent tegenover cyberpestgedrag, hoe goed we dan de intentie van deze respondent om te cyberpesten kunnen voorspellen (Ajzen, s.d.-a).

Ook controleren we of de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en online competenties van de respondent een rol spelen bij deze intentie tot cyberpestgedrag. Hiervoor maken we gebruik van een lineaire regressieanalyse (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole zijn de onafhankelijke variabelen in onze regressieanalyse, terwijl intentie de afhankelijke variabele is.

5.2.7.1. Controle van de basisassumpties

Eerst en vooral controleren we of er voldaan wordt aan de basisassumpties, waaraan voldaan dient te worden bij regressieanalyse: lineariteit, normaliteit, onafhankelijkheid en homoskedasticiteit (Mortelmans & Dehertogh, 2007).

De basisassumptie lineariteit wordt getest via scatterplots, waarbij de afhankelijke variabele intentie zich op de y-as bevindt en de onafhankelijke variabelen attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole zich achtereenvolgens op de x-as bevinden. Wanneer we LOWESS-lijnen doorheen de drie scattergrammen trekken, krijgen we quasi rechte lijnen te zien, wat erop wijst dat de relatie tussen afhankelijke en onafhankelijke lineair is⁷ (Mortelmans & Dehertogh, 2007).

Ter controle van de basisassumptie dat op elk punt van X de waarden van de errortermen normaal verdeeld moeten zijn, of anders gezegd de normaliteitsvereiste, maken we een histogram op van de ongestandaardiseerde residuen (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Hierin zien we dat er voldaan wordt aan deze vereiste⁸.

Volgens de onafhankelijkheidsvereiste mogen errortermen van verschillende personen niet met elkaar gecorreleerd worden (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Met andere woorden mag de afwijking van de regressielijn niet systematisch zijn voor een bepaalde subgroep. We doen hiervoor een Durbin-Watson test. Via deze test kan men aflezen of er al dan niet sprake is van een schending van de onafhankelijkheidsassumptie. De testwaarde ligt tussen 0 en 2, waarbij waarden dicht bij 0 wijzen op afhankelijkheid en waarden dicht bij twee wijzen op onafhankelijkheid. In ons onderzoek bekomen we een testwaarde van 1.99, die heel duidelijk naar de waarde 2 neigt. We kunnen dus zeggen dat ons model aan de onafhankelijkheidsvereiste voldoet.

⁷ Zie bijlagen C, D en E voor deze drie scattergrammen.

⁸ Zie bijlage F voor dit histogram.

Een laatste vereiste is dat de errortermen homoskedastisch zijn. Regressiemodellen vereisen dat de varianties van de errortermen voor elk punt van X constant zijn (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Homoskedasticiteit berekenen we via de Goldfeld-Quandt test. Een eerste stap hierbij is de berekening van de toetswaarde van deze Goldfeld-Quandt test. Hiervoor splitsen we ons databestand op in twee groepen: een groep met lage waarden op de somscore van gepercipieerde gedragscontrole en een groep met hoge waarden op deze somscore. Een vuistregel zegt dat 4/15^e van de data in het midden van de verdeling niet gebruikt zullen worden. Concreet wil dat zeggen dat we de data tussen het 37ste percentiel, in onze steekproef waarde 12, en het 63ste percentiel, in onze steekproef waarde 17, niet gebruiken.

We verdelen de variabelen nu in twee groepen, waarbij alle somscores tot en met waarde 12 in een eerste groep en de somscores vanaf waarde 17 in een tweede groep worden onderverdeeld. We zien hierbij dat beide groepen ongeveer 37 procent van het totale aantal waarden bevatten.

We kunnen nu via deze twee groepen de toetswaarde van de Goldfeld-Quandt test berekenen om nadien de significantie van deze toetswaarde te bekijken tegenover een F-verdeling. De formule van de toetswaarde is de volgende (Mortelmans & Dehertogh, 2007):

$$G-Q = \frac{ESS_{\text{groep1}} / (n_{\text{groep1}} - \text{parameters}_{\text{regressie1}})}{ESS_{\text{groep2}} / (n_{\text{groep2}} - \text{parameters}_{\text{regressie2}})}$$

Waarbij:

ESS = de sommatie van de gekwadrateerde residuen per groep

n = het aantal metingen per groep

parameters = het aantal parameters in het model

Dit geeft dan voor onze steekproef:

$$G-Q = (681.24 / (312 - 3)) / (2260.598 / (316 - 3)) = .305$$

De waarde .305 toetsen we nu op significantie, waarbij een hoge significantiewaarde boven .05 wijst op homoskedasticiteit. Een snelle en eenvoudige manier hiervoor is om de functie SIG.F te gebruiken, die als volgt wordt gedefinieerd:

SIG.F (toetswaarde; vrijheidsgraden groep 1; vrijheidsgraden groep 2)

Als we de functie in SPSS uitvoeren en de frequenties opvragen, komen we tot een significantiewaarde van 1.00, waardoor we met grote zekerheid kunnen uitsluiten dat gepercipieerde gedragscontrole een mogelijke oorzaak is van heteroskedasticiteit.

We herhalen dezelfde werkwijze voor onze overblijvende onafhankelijke variabelen attitude en subjectieve norm en zien ook hier tweemaal de significantiewaarde 1.00 optreden. Hierdoor kunnen we uitsluiten dat attitude en subjectieve norm mogelijke oorzaken van heteroskedasticiteit zijn. We mogen dus aannemen dat ons regressiemodel homoskedastisch is. Nu kunnen we met de eigenlijke regressie starten.

5.2.7.2. Lineaire regressie voor de afhankelijke variabele intentie

We voeren een lineaire regressie uit, waarbij we de intentie om te cyberpesten als afhankelijke variabele nemen en attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole als onafhankelijke variabelen. De onafhankelijke variabelen voeren we stapsgewijs toe aan onze regressieanalyse. In een laatste stap voegen we ook de controlevariabelen geslacht, leeftijd, studieniveau en online competenties van de respondent toe.

Eerst en vooral zien we via ‘Adjusted R Square’ dat ons model 47.3 procent in de totale variantie van de intentie tot cyberpesten kan verklaren. Vervolgens kijken we naar tabel 7 voor de resultaten van de regressie.

Tabel 7

Regressieanalyse met de afhankelijke variabele intentie, de onafhankelijke variabelen attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole en de controlevariabelen geslacht, leeftijd, studieniveau en online competenties

	B	SE	β
Stap 1			
Attitude	.24	.02	.38**
Subjectieve norm	.24	.03	.30**
Gepercipieerde gedragscontrole	.10	.01	.20**
Stap 2			
Geslacht	-.13	.16	-.02
Leeftijd	-.13	.05	-.08*
Studieniveau	.27	.10	.08*
Online competenties	.01	.02	.01

Nota:

* $p < .01$

** $p < .001$

Hier zien we dat zowel attitude, subjectieve norm als gepercipieerde gedragscontrole significante voorspellers zijn van de intentie tot cyberpesten (Field, 2005). Als we kijken naar de beta-coëfficiënten, stellen we vast dat attitude de belangrijkste voorspeller is van de intentie tot cyberpesten, gevolgd door subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole.

Algemeen kunnen we stellen:

- Er is een significante positieve relatie ($\beta = .38$; $p < .001$) tussen attitude en de intentie om te cyberpesten.
- Er is een significante positieve relatie ($\beta = .30$; $p < .001$) tussen subjectieve norm en de intentie om te cyberpesten.
- Er is een significante positieve relatie ($\beta = .20$; $p < .001$) tussen gepercipieerde gedragscontrole en de intentie om te cyberpesten.

Met deze resultaten worden H_2 , H_4 en H_6 bevestigd.

Bovendien vinden we in bovenstaande tabel dat ook leeftijd ($p = .003$) en onderwijsniveau ($p = .005$) significante voorspellers van de intentie tot cyberpesten zijn, al is hun voorspellingskracht miniem ten opzichte van attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole.

5.2.8. Correlatie tussen de indirecte en directe metingen van attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole

De indirecte meting van attitude meet enerzijds hoe waarschijnlijk jongeren het vinden dat er voor de cyberpester gunstige gevolgen voortkomen uit zijn cyberpestgedrag. Deze meting heeft een bereik van 1-6, waarbij hogere scores wijzen op een hogere waarschijnlijkheid van de gevolgen. Anderzijds wordt gemeten hoe positief de jongeren zelf tegenover deze gevolgen staan. Deze meting gaat van negatief naar positief en heeft een bereik van 1-5. Beide metingen worden met elkaar vermenigvuldigd om zo de indirecte meting van attitude te kunnen bekomen. Wanneer we dan de directe en de indirecte metingen van attitude bivariaat doen correleren, zien we dat de correlatie tussen de directe en de indirecte meting significant positief is ($r = .43$, $p < .001$). Hierdoor kunnen we H_1 aanvaarden.

In de indirecte meting van subjectieve norm wordt de sterkte van de normatieve overtuigingen vermenigvuldigd met de motivatie van respondenten om zich aan te passen aan de mening van belangrijke anderen. Een hogere score wijst erop dat respondenten extra gemotiveerd zijn om zich aan te passen aan de mening van anderen en dat ze meer geloven dat belangrijke anderen cyberpestgedrag zouden goedkeuren. Wanneer we deze indirecte meting met de

directe meting van de subjectieve norm correleren, zien we een gelijksoortig resultaat als bij attitude. De correlatie is significant en we zien via de correlatiecoëfficiënt van Pearson dat het verband positief is ($r = .53, p < .001$). Hierdoor kan H_3 eveneens aanvaard worden.

Ten slotte onderzoeken we de correlatie tussen de directe en de indirecte meting van de gepercipieerde gedragscontrole. Bij de indirecte meting meten we enerzijds hoe waarschijnlijk respondenten het vinden dat een bepaald middel of een bepaalde kans het cyberpestgedrag vergemakkelijkt. Dit wordt dan vermenigvuldigd met de perceptie van hoe vaak deze middelen of kansen bij de respondenten zelf voorkomen. Hogere scores op de indirecte meting van gepercipieerde gedragscontrole wijzen erop dat respondenten geloven dat de juiste middelen voorhanden zijn om cyberpestgedrag te stellen. Wanneer we de indirecte meting doen correleren met de directe meting, zien we ook hier een positief significant verband ($r = .13, p < .001$). Hierdoor kunnen we H_5 aanvaarden.

5.2.9. Lineaire regressie voor de afhankelijke variabele gedrag

In een tweede lineaire regressie gaan we na hoe goed we het eigenlijke cyberpestgedrag van de respondent kunnen voorspellen, wanneer we meer weten over diens gepercipieerde gedragscontrole en intentie tot cyberpestgedrag (Ajzen, s.d.-a). Opnieuw controleren we of de achtergrondvariabelen leeftijd, geslacht, onderwijsniveau en online competenties van de respondent hierbij een rol spelen. Attitude, subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole zijn de onafhankelijke variabelen in onze regressieanalyse, terwijl intentie de afhankelijke variabele is. Alvorens we met onze regressie starten, moeten we echter opnieuw controleren of er voldaan wordt aan de verschillende basisassumpties (Mortelmans & Dehertogh, 2007).

5.2.9.1. Controle van de basisassumpties

De basisassumptie lineariteit testen we opnieuw via scatterplots, waarbij de afhankelijke variabele gedrag zich op de y-as bevindt en de onafhankelijke variabelen gepercipieerde gedragscontrole en intentie zich achtereenvolgens op de x-as bevinden. We trekken

LOWESS-lijnen doorheen beide scattergrammen en krijgen quasi rechte lijnen te zien⁹. Dit wijst op een lineaire relatie tussen afhankelijke en onafhankelijke variabelen.

Voor het nagaan van de normaliteitsvereiste maken we een histogram op van de ongestandaardiseerde residuen¹⁰ (Mortelmans & Dehertogh, 2007). Het histogram maakt meteen duidelijk dat de residuen niet normaal verdeeld zijn. Wanneer we kijken naar de scheefheid, zien we dat de residuen in het regressiemodel rechts-scheef verdeeld zijn. De scheefheid wijkt wel met een waarde van .04 slechts significant af van 0 tot op de .05-grens, wat erop wijst dat de residuen niet al te sterk scheef verdeeld zijn (Mortelmans & Dehertogh, 2007). De rechts scheve verdeling kan verholpen worden door het invoegen van een kwadratische term van de afhankelijke variabele gedrag. Wanneer we nakijken of de transformatie het normaliteitsprobleem heeft opgelost, wordt ons via de Kolmogorov-Smirnov test duidelijk dat de transformatie de normaliteit van de residuen niet kon realiseren. Integendeel, de situatie is verslechterd. We kiezen er daarom voor om bij onze oorspronkelijke verdeling te blijven.

Om na te gaan of de onafhankelijkheidsvereiste geschonden wordt, doen we opnieuw een Durbin-Watson test. Via de test kunnen we aflezen dat Durbin-Watson een waarde haalt van 1.95, die duidelijk naar de waarde 2 neigt. Ons model voldoet daardoor aan de onafhankelijkheidsvereiste (Mortelmans & Dehertogh, 2007).

De basisassumptie van homoskedastisch toetsen we via een Goldfeld-Quandt test, zoals in de eerste regressie. In een eerste stap berekenen van de toetswaarde van deze Goldfeld-Quandt test, waarvoor we ons databestand opsplitsen in twee groepen: een groep met lage waarden op de somscore van gepercipieerde gedragscontrole en een groep met hoge waarden op deze somscore. De eerste groep gaat tot het 37ste percentiel en de tweede begint vanaf het 63ste percentiel. Uit de vorige regressie weten we dat we de data tussen de waarde 12 en de waarde 17 niet zullen gebruiken en dat beide groepen ongeveer 37 procent van het totale aantal waarden bevatten.

We kunnen we nu via deze twee groepen de toetswaarde van de Goldfeld-Quandt test berekenen om nadien de significantie van deze toetswaarde te bekijken tegenover een F-verdeling. De formule van de toetswaarde wordt dan (Mortelmans & Dehertogh, 2007):

$$G-Q = (114.89 / (323 - 2)) / (198.22 / (322 - 2)) = .578$$

⁹ Zie bijlagen G en H voor beide scattergrammen.

¹⁰ Zie bijlage I voor het histogram.

De waarde .578 toetsen we op significantie, waarbij een hoge significantiewaarde boven .05 wijst op homoskedasticiteit. Hiervoor gebruiken we opnieuw de SPSS-functie SIG.F en we vragen de frequenties op. We komen dan tot een significantiewaarde van 1.00, waardoor we met grote zekerheid kunnen uitsluiten dat gepercipieerde gedragscontrole een mogelijke oorzaak is van heteroskedasticiteit.

We herhalen dezelfde werkwijze voor onze overblijvende onafhankelijke variabele intentie en vinden opnieuw een significantiewaarde van 1.00. Hierdoor kunnen we aannemen dat ons regressiemodel homoskedastisch is. We starten vervolgens met de regressie.

5.2.9.2. Lineaire regressie voor de afhankelijke variabele gedrag

Nu de basisassumpties gecontroleerd zijn, kunnen we een lineaire regressie uitvoeren. Het eigenlijke cyberpestgedrag wordt hierbij opgenomen als afhankelijke variabele, terwijl de intentie om te cyberpesten en de gepercipieerde gedragscontrole stapsgewijs als onafhankelijke variabelen in de regressie worden ingevoerd. In een laatste stap voegen we de controlevariabelen geslacht, leeftijd, studieniveau en online competenties van de respondent toe.

Als we kijken naar de ‘Adjusted R Square’, kunnen we zeggen dat ons model 21.1 procent in de totale variantie van het eigenlijke cyberpestgedrag kan verklaren. We kijken naar tabel 7 voor de overige resultaten van de regressie.

Tabel 8

Regressieanalyse met de afhankelijke variabele gedrag, de onafhankelijke variabelen intentie tot cyberpesten en gepercipieerde gedragscontrole en de controlevariabelen geslacht, leeftijd, studieniveau en online competenties

	B	SE	β
Stap 1			
Intentie tot cyberpesten	.12	.01	.47**
Gepercipieerde gedragscontrole	-.01	.01	-.03
Stap 2			
Geslacht	.04	.05	.02
Leeftijd	.01	.01	.01
Studieniveau	-.01	.03	-.01
Online competenties	.01	.01	.03

Nota:

* $p < .01$

** $p < .001$

In deze tabel zien we dat enkel de intentie tot cyberpesten aanzien kan worden als een significante voorspeller van cyberpestgedrag (Field, 2005). Er is een significante positieve relatie ($\beta = .47$; $p < .001$) tussen intentie tot cyberpesten en het eigenlijke cyberpestgedrag. Dit resultaat bevestigt H_8 .

Gepercipieerde gedragscontrole werd echter niet als significante voorspeller van eigenlijk cyberpestgedrag bevonden, waardoor we H_7 moeten verwerpen. Ook blijkt geen van de controlevariabelen een significante voorspeller van cyberpestgedrag te zijn.

6. Discussie

6.1. Beperkingen van het onderzoek

We zijn onszelf ervan bewust dat ons onderzoek beperkt werd door een aantal factoren. We zullen deze in dit punt elk uiteenzetten in de hoop een aanzet te kunnen geven tot toekomstig onderzoek, waarin de beperkingen verder weggewerkt worden.

Ten eerste blijkt uit een meta-analyse op 185 studies naar de Theorie van Gepland Gedrag van Armitage en Conner (2001) dat zelfrapportering niet de ideale manier is om gedrag te meten. Er blijkt een significant verschil te zijn tussen studies die steunden op zelfrapportering en diegenen die steunden op geobserveerd gedrag. Het is echter te betwijfelen of cyberpestgedrag ooit geobserveerd zal kunnen worden, omdat er ethische vragen opkomen bij een werkwijze waarbij het internet- en gsm-verkeer van jongeren actief gecontroleerd moet worden (Bryman, 2008). Bovendien besluiten Armitage en Conner (2001) dat de Theorie van Gepland Gedrag zowel in geobserveerd gedrag als in zelfrapportering haar efficiëntie blijft behouden.

Ook kan het feit dat cyberpesten een erg delicaat onderwerp is, ervoor zorgen dat jongeren antwoorden volgens sociale wenselijkheid (Bryman, 2008). Dit betekent dat respondenten antwoorden geven, waarvan ze denken dat deze de sociaal aanvaardbare zijn. Om dit probleem zoveel mogelijk de kop in te drukken, hebben we steeds opnieuw een absolute anonimiteit bij het invullen van de enquêtes verzekerd.

Daarnaast kent het onderzoek de beperking dat de steekproeftrekking van de scholen op basis van convenience sampling is gebeurd (Bryman, 2008). Omwille van de beperkte tijd en middelen werden scholen geselecteerd in de buurt van de woonplaats van de onderzoeker. De onderzoeker had ook steeds voorafgaand aan het onderzoek al contacten binnen de school om zo gemakkelijker toestemming te krijgen om de enquêtes af te nemen. Dit kan het onderzoek mogelijk vertekenen en komt de representativiteit ervan niet ten goede.

Het onderzoek werd verder beperkt door het feit dat de deelnemende scholen slechts één interviewmoment toelieten. We kozen er daarom voor om gedrag en intentie op hetzelfde moment te meten in eenzelfde survey. Volgens Ajzen (2011a) is dit een mogelijkheid, maar dan moet men er rekening mee houden dat huidige intenties enkel kunnen correleren met gedrag uit het verleden, en dus niet met toekomstig gedrag. De voorspellingskracht van

intentie die we vonden op cyberpestgedrag geldt dus enkel voor cyberpestgedrag in het verleden. Verder onderzoek is daarom noodzakelijk om ons vermoeden te bevestigen dat de huidige intentie tot cyberpesten ook een voorspellende kracht heeft voor toekomstig cyberpestgedrag.

We moeten ook opmerken dat de machtsongelijkheid, die werd aangetoond in het kwalitatief onderzoek van Vandebosch en Van Cleemput (2008), geen ondersteuning vond in de resultaten van ons kwantitatief onderzoek. Het moet echter gezegd worden dat we in ons onderzoek slechts één aspect van macht in de digitale omgeving onderzocht hebben, namelijk een schaal die de digitale geletterdheid en veiligheidsskills van de respondenten weergaf (Sonck, et al., 2011; Vandebosch & Van Cleemput, 2008). Dit is onvoldoende om te kunnen zeggen dat macht in cyberspace geen goede voorspeller zou zijn van de intentie tot cyberpesten en/of het eigenlijke cyberpestgedrag. Toekomstig onderzoek is daarom nodig om na te gaan of andere aspecten van macht, zoals bijvoorbeeld het 'real life' machts criterium kracht, een voorspellende waarde hebben in het verklaringsmodel.

Tot slot moeten we er rekening mee houden dat de context waarin de dataverzameling is gebeurd een impact kan hebben op de voorspellingskracht van de Theorie van Gepland Gedrag (Cooke & French, 2011). Uitgaand van de resultaten van Cooke en French (2011) zou het bijvoorbeeld mogelijk kunnen zijn dat de voorspellende waarde van attitude op de intentie tot cyberpestgedrag verandert, wanneer jongeren niet in de klas bevraagd worden maar thuis voor hun computer. De invloed van de context kan zeker een aanzet zijn tot toekomstig onderzoek naar cyberpestgedrag en de Theorie van Gepland Gedrag.

6.2. Aanzet tot toekomstig onderzoek

Naast de voorstellen voor toekomstig onderzoek die in de beperkingen van dit onderzoek reeds werden aangegeven, moet er in de toekomst zeker ook extra wetenschappelijke aandacht gaan naar de preventie tegen cyberpestgedrag. In dit onderzoek werd aangetoond dat attitude de belangrijkste voorspeller is van de intentie tot cyberpestgedrag, gevolgd door de subjectieve norm en gepercipieerde gedragscontrole. Intentie tot cyberpesten is op haar beurt een belangrijke voorspeller voor het eigenlijke gedrag.

In de preventie tegen cyberpestgedrag moet daarom in de eerste plaats aandacht gevestigd worden op hoe de attitude tegenover cyberpesten aangepast kan worden. Men moet een juiste manier vinden om jongeren te laten zien dat cyberpestgedrag wel degelijk schadelijk is en dat

het zeer verregaande gevolgen kan hebben voor de slachtoffers. Een tweede belangrijk aandachtspunt in de preventie tegen cyberpesten moet zijn dat men jongeren duidelijk maakt dat hun sociale omgeving cyberpestgedrag afkeurt. Ten derde moet men ervoor zorgen dat de jongeren cyberpestgedrag gaan percipiëren als een gedrag dat moeilijk te stellen is.

Een studie die een goede aanzet geeft tot verder onderzoek naar de preventie tegen cyberpesten, is er één van Stauffer et al. (2012). In deze studie gaan de onderzoekers na welke preventiestrategieën leerkrachten percipiëren als de meest effectieve. Hierbij komen ze tot de bevinding dat leerkrachten het verhogen van ouderlijke betrokkenheid bij de jongeren, het waarschuwen voor de negatieve gevolgen van cyberpestgedrag en strengere straffen tegen cyberpestgedrag als de beste oplossingen zien.

In toekomstig onderzoek moeten verschillende preventiestrategieën tegen cyberpestgedrag verder uiteengezet worden, en getest worden op hun effectiviteit met de toepassing van de Theorie van Gepland Gedrag in het achterhoofd.

7. Conclusie

We concluderen uit de resultaten van het onderzoek dat de Theorie van Gepland Gedrag een goed model is om cyberpestgedrag te voorspellen, te begrijpen en te verklaren. Het model verklaart respectievelijk 47.3 procent en 21.1 procent in de totale variantie van de intentie tot cyberpesten en het eigenlijke cyberpestgedrag. We herhalen nu onze onderzoeksvraag:

“Welke factoren voorspellen of verklaren cyberpestgedrag bij Vlaamse middelbare schooljongeren?”

Deze vraag kunnen we nu beantwoorden. In een stapsgewijze, lineaire regressie kwamen we tot de bevinding dat cyberpestgedrag verklaard kan worden door iemands intentie tot cyberpesten: mensen met een hogere intentie tot cyberpesten, zullen sneller cyberpestgedrag stellen.

Intentie tot cyberpesten wordt op haar beurt voorspeld door de attitude tegenover cyberpesten, de subjectieve norm en de gepercipieerde gedragscontrole en in beperkte mate door de demografische factoren leeftijd en onderwijsniveau. Attitude is de sterkste voorspeller van intentie: mensen met een positievere attitude tegenover cyberpestgedrag, zullen een hogere intentie hebben om cyberpestgedrag te stellen. Een tweede voorspeller is de subjectieve norm: mensen die een gunstigere subjectieve norm tegenover cyberpesten hebben, hebben een hogere intentie om te cyberpesten. De zwakste, maar zeker ook relevante, voorspeller uit de Theorie van Gepland Gedrag is de gepercipieerde gedragscontrole: mensen met een hogere perceptie van gedragscontrole, hebben een hogere intentie tot cyberpestgedrag.

We houden er verder rekening mee dat er twee demografische factoren zijn, die in beperkte mate bijdragen aan het verklaren van iemands intentie tot cyberpestgedrag. Bij respondenten van jongere leeftijd was de intentie om te cyberpesten iets hoger dan bij respondenten van oudere leeftijd in onze steekproef. Verder kwam cyberpesten het minst voor in het onderwijsniveau ASO, gevolgd door TSO. In het onderwijsniveau BSO werd het meest gecyberpest.

Daarnaast vonden we in de kwalitatieve fase van het onderzoek welke gedragsovertuigingen, normatieve overtuigingen en controleovertuigingen er leven bij de jongeren en weten op die manier meer over de manier waarop attitudes, subjectieve normen en percepties van gedragscontrole gevormd worden (Ajzen, s.d.-a). Wanneer jongeren percipiëren dat

cyberpesten gunstige gevolgen voor hen kan hebben, zullen ze er een betere attitude op nahouden. Wanneer ze denken dat hun sociale omgeving hun cyberpestgedrag zal goedkeuren en ze zich willen aanpassen aan deze omgeving zal hun subjectieve norm beter zijn. En wanneer ze percipiëren dat ze de juiste middelen voorhanden hebben om makkelijker te kunnen cyberpesten zal hun gepercipieerde gedragscontrole verhogen.

We hebben dus inzicht gekregen in de factoren die cyberpestgedrag voorspellen in de kwantitatieve fase en kunnen deze factoren bovendien begrijpen dankzij de kwalitatieve fase van ons onderzoek. Zo geeft dit onderzoek een goede aanzet om in de toekomst naar de juiste middelen en technieken te zoeken die cyberpestgedrag bij jongeren kunnen tegengaan.

8. Bibliografie

- ABC News. (2007). Parents: Cyber Bullying Led to Teen's Suicide. Retrieved 24/05/2012, from <http://abcnews.go.com/GMA/story?id=3882520&page=1>>
- Ajzen, I. (1985). From intentions to actions: a theory of planned behavior. In J. Kuhl & J. Beckman (Eds.), *Action-control: From cognition to behavior* (pp. 11-39). Heidelberg: Springer.
- Ajzen, I. (1988). *Attitudes, personality, and behavior*. Buckingham: Open University Press.
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. [Article]. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 50(2), 179-211.
- Ajzen, I. (2011a). Frequently Asked Questions. Retrieved 14/11/2011, from <http://people.umass.edu/aizen/faq.html>
- Ajzen, I. (2011b). The theory of planned behavior: reactions and reflections. *Psychology & Health*, 26(9).
- Ajzen, I. (s.d.-a). Behavioral Interventions Based on the Theory of Planned Behavior. Retrieved 10/05/2012, from <http://people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.intervention.pdf>
- Ajzen, I. (s.d.-b). Constructing a TPB Questionnaire. Retrieved 20/10/2011, from <http://people.umass.edu/aizen/pdf/tpb.measurement.pdf>
- Ajzen, I., & Fishbein, M. (1980). *Understanding Attitudes and Predicting Social Behavior*. New Jersey: Englewood Cliffs.
- Ajzen, I., & Madden, T. J. (1986). Prediction of goal-directed behavior - Attitudes, intentions, and perceived behavioral control. [Article]. *Journal of Experimental Social Psychology*, 22(5), 453-474.
- Albarracin, D., Johnson, B. T., Fishbein, M., & Muellerleile, P. A. (2001). Theories of reasoned action and planned behavior as models of condom use: A meta-analysis. [Review]. *Psychological Bulletin*, 127(1), 142-161.
- Armitage, C. J., & Conner, M. (2001). Efficacy of the theory of planned behaviour: A meta-analytic review. [Review]. *British Journal of Social Psychology*, 40, 471-499.
- Bandura, A., Adams, N. E., & Beyer, J. (1977). Cognitive-processes mediating behavioral change. [Article]. *Journal of Personality and Social Psychology*, 35(3), 125-139.
- Bandura, A., Adams, N. E., Hardy, A. B., & Howells, G. N. (1980). Tests of the generality of self-efficacy theory. [Article]. *Cognitive Therapy and Research*, 4(1), 39-66.

- Baxter, J. S., Boon, J. C. W., & Marley, C. (2006). Interrogative pressure and responses to minimally leading questions. [Article]. *Personality and Individual Differences*, 40(1), 87-98.
- Beran, T., & Li, Q. (2005). Cyber-harassment: a study of a new method for an old behavior. *Journal of Educational Computing Research*, 32(3), 265-277.
- Besley, B. (2009). Cyberbullying. Retrieved 15/03/2012, from <http://www.cyberbullying.org>
- Blais, J. J., Craig, W. M., Pepler, D., & Connolly, J. (2008). Adolescents online: The importance of Internet activity choices to salient relationships. [Article]. *Journal of Youth and Adolescence*, 37(5), 522-536.
- Bryman, A. (2008). *Social research methods*. Oxford: Oxford University Press.
- Cassidy, W., Jackson, M., & Brown, K. N. (2009). Sticks and Stones Can Break My Bones, But How Can Pixels Hurt Me? Students' Experiences with Cyber-Bullying. [Article]. *School Psychology International*, 30(4), 383-402.
- Chang, M. K. (1998). Predicting unethical behavior: A comparison of the theory of reasoned action and the theory of planned behavior. [Article]. *Journal of Business Ethics*, 17(16), 1825-1834.
- Conner, M., Graham, S., & Moore, B. (1999). Alcohol and intentions to use condoms: Applying the theory of planned behaviour. [Article]. *Psychology & Health*, 14(5), 795-812.
- Cooke, R., & French, D. P. (2011). The role of context and timeframe in moderating relationships within the theory of planned behaviour. [Article]. *Psychology & Health*, 26(9), 1225-1240.
- David-Ferdon, C., & Hertz, M. F. (2007). Electronic media, violence, and adolescents: An emerging public health problem. [Editorial Material]. *Journal of Adolescent Health*, 41(6), S1-S5.
- Field, A. (2005). *Discovering Statistics Using SPSS* (2nd ed.). London: Sage.
- Finkelhor, D., Mitchell, K. J., & Wolak, J. (2000). *Online victimization: A report on the nation's youth*. Alexandria (Virginia): National Center For Missing & Exploited Children.
- Fishbein, M., & Ajzen, I. (1975). *Belief, attitude, intention and behavior*. Reading: Mass.
- Gibbons, F. X., Gerrard, M., Blanton, H., & Russell, D. W. (1998). Reasoned action and social reaction: Willingness and intention as independent predictors of health risk. [Article]. *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1164-1180.
- Hirschi, T. (1972). *Causes of Delinquency*. Berkeley: University of California Press.

- Jackson, L. A., von Eye, A., Biocca, F. A., Barbatsis, G., Zhao, Y., & Fitzgerald, H. E. (2006). Does home Internet use influence the academic performance of low-income children? [Article]. *Developmental Psychology*, 42(3), 429-434.
- Juvoven, J., & Gross, E. F. (2008). Bullying experiences in cyberspace. *The Journal of School Health*, 78(9).
- Katzman, D. K., Canadian Paediat, S., & Adolescent Hlth, C. (2010). Sexting: Keeping teens safe and responsible in a technologically savvy world. [Editorial Material]. *Paediatrics & Child Health*, 15(1), 41-42.
- Kowalski, R. M., Limber, S. P., & Agatston, P. W. (2008). *Cyber bullying: bullying in the digital age*. Malden: Blackwell.
- Li, Q. (2007). New bottle but old wine: A research of cyberbullying in schools. [Article; Proceedings Paper]. *Computers in Human Behavior*, 23(4), 1777-1791.
- Li, Q. (2008). A cross-cultural comparison of adolescents' experience related to cyberbullying. *Educational Research*, 50(3).
- Mishna, F., Khoury-Kassabri, M., Gadalla, T., & Daciuk, J. (2012). Risk factors for involvement in cyber bullying: Victims, bullies and bully-victims. [Article]. *Children and Youth Services Review*, 34(1), 63-70.
- Mortelmans, D. (2009). *Handboek kwalitatieve onderzoeksmethoden* (2nd ed.). Leuven: Uitgeverij Acco.
- Mortelmans, D., & Dehertogh, B. (2007). *Regressieanalyse*. Leuven: Uitgeverij Acco.
- Patchin, J. W., & Hinduja, S. (2006). Bullies move beyond the schoolyard: A preliminary look at cyberbullying. *Youth Violence and Juvenile Justice*, 4(2).
- Rigby, K., & Smith, P. K. (2011). Is school bullying really on the rise? [Article]. *Social Psychology of Education*, 14(4), 441-455.
- Rodriguez-Kuri, S. E., Diaz-Negrete, D. B., Velasco, S., Guerrero-Huesca, J. A., & Gomez-Macqueo, E. L. (2007). Predictive capacity of the theory of planned behaviour with intention to use illicit drugs between Mexican students. [Article]. *Salud Mental*, 30(1), 68-81.
- Sahin, M. (2012). The relationship between the cyberbullying/cybervictimization and loneliness among adolescents. [Article]. *Children and Youth Services Review*, 34(4), 834-837.
- Sandberg, T., & Conner, M. (2008). Anticipated regret as an additional predictor in the theory of planned behaviour: A meta-analysis. [Article]. *British Journal of Social Psychology*, 47, 589-606.

- Slonje, R., & Smith, P. K. (2008). Cyberbullying: Another main type of bullying? [Article]. *Scandinavian Journal of Psychology*, 49(2), 147-154.
- Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M., Fisher, S., Russell, S., & Tippett, N. (2008). Cyberbullying: Its nature and impact in secondary school pupils. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 49(4).
- Smith, P. K., & Sharp, S. (1994). *School bullying: Insights and perspectives*. London: Routledge.
- Sonck, N., Livingstone, S., Kuiper, E., & de Haan, J. (2011). Digital literacy and safety skills. from [http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20\(2009-11\)/EUKidsOnlineIIReports/DigitalSkillsShortReport.pdf](http://www2.lse.ac.uk/media@lse/research/EUKidsOnline/EU%20Kids%20II%20(2009-11)/EUKidsOnlineIIReports/DigitalSkillsShortReport.pdf)
- Spitzberg, B. H., & Hoobler, G. (2002). Cyberstalking and the technologies of interpersonal terrorism. [Article]. *New Media & Society*, 4(1), 71-92.
- Stauffer, S., Heath, M. A., Coyne, S. M., & Ferrin, S. (2012). High school teachers' perceptions of cyberbullying prevention and intervention strategies. [Article]. *Psychology in the Schools*, 49(4), 352-U318.
- Tokunaga, R. S. (2010). Following you home from school: A critical review and synthesis of research on cyberbullying victimization. [Review]. *Computers in Human Behavior*, 26(3), 277-287.
- Valkenburg, P. M., & Peter, J. (2007). Preadolescents' and adolescents' online communication and their closeness to friends. [Article]. *Developmental Psychology*, 43(2), 267-277.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2008). Defining cyberbullying: A qualitative research into the perceptions of youngsters. [Article]. *Cyberpsychology & Behavior*, 11(4), 499-503.
- Vandebosch, H., & Van Cleemput, K. (2009). Cyberbullying among youngsters: profiles of bullies and victims. [Article]. *New Media & Society*, 11(8), 1349-1371.
- Vandebosch, H., Van Cleemput, K., Mortelmans, D., & Walrave, M. (2006). *Cyberpesten bij jongeren in Vlaanderen: Onderzoeksrapport*. Brussel: viWTA.
- Veenstra, S., Kerstens, J., & Stol, W. (2009). Cyberpesten: wangedrag in cyberspace en gedragsverklarende theorie. *Panopticon*, 30(4).
- Walrave, M., Demoulin, M., Heirman, W., & Van der Perre, A. (2009). *Cyberpesten: pesten in bits & bytes*. Brussel: Observatorium van de Rechten op het Internet.
- Willard, N. (2007a). The authority and responsibility of school officials in responding to cyberbullying. *Journal of Adolescent Health*, 41(6).

- Willard, N. (2007b). *Cyberbullying and cyberthreats: responding to the challenge of online social aggression, threats, an distress*. Champaign: Research Press.
- Ybarra, M. L. (2004). Linkages between depressive symptomatology and Internet harassment among young regular Internet users. [Article]. *Cyberpsychology & Behavior*, 7(2), 247-257.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2004). Online aggressor/targets, aggressors, and targets: a comparison of associated youth characteristics. [Article]. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(7), 1308-1316.
- Ybarra, M. L., & Mitchell, K. J. (2007). Prevalence and frequency of Internet harassment instigation: Implications for adolescent health. [Article]. *Journal of Adolescent Health*, 41(2), 189-195.

9. Bijlagen

BIJLAGE A: Gestandaardiseerde vragenlijst kwalitatieve onderzoeksfase

Vragenlijst: Cyberpestgedrag

Eerst en vooral zou ik je hartelijk willen bedanken voor het meewerken aan mijn onderzoek. Je biedt me hiermee echt een enorme hulp. De lijst bestaat uit 7 korte vraagjes. Neem even de tijd om na te denken over het antwoord en zeg vervolgens wat in je opkomt. Er zijn geen juiste of foute antwoorden in dit geval, dus zeg gewoon alles wat je denkt. De vragen zullen gaan over cyberpesten. Cyberpesten wordt in mijn studie erg ruim bekeken als alle handelingen via elektronische apparatuur (vb. GSM, internet, e-mail, ...) waarmee je een ander tracht te kwetsen. Dit kan dan bijvoorbeeld gaan om het doorsturen van gênante foto's van die persoon naar je vrienden, de persoon uitschelden via sms, haatmails sturen, op een webblog of op je Facebook schrijven hoe hard je deze persoon haat, ...

Vraag 1: Wat denk jij dat de voordelen zijn om iemand te cyberpesten die je kent van school?

Vraag 2: Wat denk jij dat de nadelen zijn om iemand te cyberpesten die je kent van school?

Vraag 3: Welke personen of groepen zouden het goedkeuren als je iemand cyberpest die je kent van school?

Vraag 4: Welke personen of groepen zouden het afkeuren als je iemand cyberpest die je kent van school?

Vraag 5: Welke factoren of omstandigheden zouden het voor jou gemakkelijker kunnen maken om iemand te cyberpesten die je kent van school?

Vraag 6: Welke factoren of omstandigheden zouden het voor jou moeilijker kunnen maken om iemand te cyberpesten die je kent van school?

Vraag 7: Zijn er nog andere dingen waar je aan denkt, als je nadenkt over het cyberpesten van iemand van jouw school?

BIJLAGE B: Survey kwantitatieve onderzoeksfase

Enquête over cyberpesten

Met deze vragenlijst willen we meer te weten komen over cyberpesten bij jongeren. Hierbij is het belangrijk dat jullie alle vragen heel eerlijk beantwoorden. De vragenlijst is anoniem, wat betekent dat de antwoorden die jij op de vragen geeft volledig geheim zijn en blijven. Je school, je leerkrachten, je ouders, ... zullen nooit jouw antwoorden te weten komen.

De vragenlijst zal worden ingelezen door een computer. Daarom is het belangrijk dat je de bolletjes volledig zwart inkleurt. Dus zo '●' en niet zo '⊗'. Als je klaar bent, steek je de enquête terug in de enveloppe.

Deel 1: Enkele algemene vragen

1.

	Dag	Maand	Jaar
Datum van vandaag:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	<input type="text" value="20"/>
Jouw geboortedatum:	<input type="text"/>	<input type="text"/>	

2. In welk jaar zit je?

☐ Vijfde Leerjaar	☐ Tweede Middelbaar	☐ Vijfde Middelbaar
☐ Zesde Leerjaar	☐ Derde Middelbaar	☐ Zesde Middelbaar
☐ Eerste Middelbaar	☐ Vierde Middelbaar	

3. Ben je een jongen of een meisje?

☐ Jongen	☐ Meisje

4. Wat is je nationaliteit?

- Belg Andere:

5. Wat is het hoogste diploma van je vader?

- Geen diploma Hoger onderwijs
(hogeschool of universiteit)
- Lager onderwijs Geen idee
- Middelbaar onderwijs

6. Wat is het hoogste diploma van je moeder?

- Geen diploma Hoger onderwijs
(hogeschool of universiteit)
- Lager onderwijs Geen idee
- Middelbaar onderwijs

7. Heb je een eigen GSM of Smartphone?

- Ja Nee

8. Hoe vaak gebruik jij je GSM of Smartphone?

- Nooit
- Enkele dagen per week
- Maandelijks
- Dagelijks
- Wekelijks
- Meermaals per dag

9. Hoe vaak gebruik jij je GSM of Smartphone voor volgende dingen?

	Nooit	Soms	Regelmatig	Heel vaak
Bellen	☐	☐	☐	☐
Sms'en	☐	☐	☐	☐
Foto's en/of filmpjes maken	☐	☐	☐	☐
Foto's en/of filmpjes doorsturen	☐	☐	☐	☐
Surfen op het internet	☐	☐	☐	☐

10. Hoe vaak gebruik jij het internet?

- Nooit Enkele dagen per week
- Maandelijks Dagelijks
- Wekelijks Meermaals per dag

11. Hoe goed kan je volgende dingen op het internet?

	Heel slecht	Slecht	Goed	Heel goed
Een website bij je favorieten plaatsen	☐	☐	☐	☐
Berichten blokkeren van iemand die je niet wil horen	☐	☐	☐	☐
Informatie vinden over hoe je internet veilig kan gebruiken	☐	☐	☐	☐
Je privacy-instellingen aanpassen op sociale netwerksites (vb. Facebook, Netlog, ...)	☐	☐	☐	☐
Websites met elkaar vergelijken en zo beslissen welke informatie de juiste is	☐	☐	☐	☐
Verwijderen welke websites je hebt bezocht	☐	☐	☐	☐
Ongewenste advertenties of e-mails blokkeren	☐	☐	☐	☐
Filtervoorkeuren aanpassen	☐	☐	☐	☐

Deel 2: Cyberpesten

In dit deel zullen we je vragen stellen over cyberpesten. Cyberpesten wordt gezien als elk gedrag waarbij je een ander probeert te kwetsen via elektronische/digitale media (zoals vb. GSM, internet, e-mail, ...).

12. Heb jij de laatste drie maanden iemand gecyberpest?

☐ Nee	☐ Ja, maandelijks
☐ Ja, slechts één keer	☐ Ja, wekelijks
☐ Ja, minder dan maandelijks	☐ Ja, dagelijks

13. Ben jij de laatste drie maanden gecyberpest geweest?

☐ Nee	☐ Ja, maandelijks
☐ Ja, slechts één keer	☐ Ja, wekelijks
☐ Ja, minder dan maandelijks	☐ Ja, dagelijks

14. Heb je al ooit één van volgende dingen gedaan via computer of mobiele telefoon?

	Ja	Nee
Ik heb al opzettelijk een virus naar iemand doorgestuurd	☐	☐
Ik heb al iemand uitgesloten uit een online groep waar ik inzit	☐	☐
Ik heb al gênante informatie over iemand naar anderen doorgestuurd	☐	☐
Ik heb al iemand uitgescholden of beledigd via computer of GSM	☐	☐
Ik heb me al voorgedaan als iemand anders om de ander te misleiden	☐	☐
Ik heb al kwetsende roddels en verhalen over iemand verspreid via computer of GSM	☐	☐
Ik heb al iemands computer gehackt	☐	☐
Ik heb me al voorgedaan als iemand anders om het imago van deze persoon kapot te maken	☐	☐
Ik heb al een foto of filmpje doorgestuurd waarin iemand die ik ken geslagen of vernederd werd	☐	☐
Ik heb al schokkende foto's of filmpjes naar iemand doorgestuurd in de hoop dat die persoon ervan walgt	☐	☐
Ik heb al ingebroken in iemands Facebookaccount of e-mailadres om in zijn/haar naam gênante of kwetsende berichten te versturen	☐	☐

15. In welke mate ben jij akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
Zelf cyberpesten kan ervoor zorgen dat je zelf ook slachtoffer wordt van cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Door cyberpesten wordt het slachtoffer gekwetst	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Als cyberpester word je populairder doordat anderen jou stoerder gaan vinden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Er blijven altijd bewijzen bestaan van cyberpesten, die tegen de cyberpester gebruikt kunnen worden	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten kan snel uit de hand lopen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen die cyberpesten, krijgen nadien straf van leerkrachten of de directeur van de school	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen die cyberpesten, gaan zich hierdoor beter voelen dan anderen	☐	☐	☐	☐	☐	☐

16. Hoe goed of slecht vind jij de onderstaande mogelijke gevolgen van cyberpesten?

	Heel slecht	Slecht	Niet goed/ niet slecht	Goed	Heel goed
Als cyberpester word je zelf slachtoffer van cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐
Het slachtoffer wordt gekwetst	☐	☐	☐	☐	☐

	Heel slecht	Slecht	Niet goed/ niet slecht	Goed	Heel goed
De cyberpester wordt populairder doordat anderen hem stoerder gaan vinden	☐	☐	☐	☐	☐
Er blijven altijd bewijzen bestaan van cyberpesten, die tegen de cyberpester gebruikt kunnen worden	☐	☐	☐	☐	☐
Het cyberpesten loopt uit de hand	☐	☐	☐	☐	☐
De cyberpester krijgt straf van de directeur of leerkracht	☐	☐	☐	☐	☐
De cyberpester voelt zich beter doordat hij cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐

17. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
<u>Mijn vrienden</u> zouden het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Mijn familie</u> zou het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Mijn leerkrachten</u> zouden het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Mijn ouders</u> zouden het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
<u>Cyberpesterslachtoffers</u> zouden het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
<u>Mensen die zelf cyberpesten</u> zouden het goedkeuren als ik iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐

18. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>mijn vrienden</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>mijn familie</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>mijn leerkrachten</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>mijn ouders</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>cyberpesterslachtoffers</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik hecht veel belang aan de mening van <u>mensen die zelf cyberpesten</u> over cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

19. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
Cyberpesten gebeurt <u>minder</u> wanneer er een ouder in de buurt is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten gebeurt <u>meer</u> wanneer anderen in de omgeving ook cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten gebeurt <u>meer</u> wanneer je anoniem kan blijven	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten gebeurt <u>minder</u> wanneer er een leerkracht in de buurt is	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten gebeurt <u>meer</u> als de pester goed met een computer kan omgaan	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Cyberpesten gebeurt <u>minder</u> als er controle is door volwassenen op cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

20. Hoe vaak controleert een volwassene jouw internet en/of GSM-gebruik?

☐ Nooit	☐ Regelmatig
☐ Zelden	☐ Vaak
☐ Soms	☐ Heel vaak

21. Hoe vaak ben je er zeker van dat je anoniem het internet en/of je GSM kan gebruiken?

☐ Nooit	☐ Regelmatig
☐ Zelden	☐ Vaak
☐ Soms	☐ Heel vaak

22. Hoe vaak wordt er in jouw schoolomgeving gecyberpest?

☐ Nooit	☐ Regelmatig
☐ Zelden	☐ Vaak
☐ Soms	☐ Heel vaak

23. Hoe vaak gebeurt het dat er een leerkracht in de buurt is als je je GSM gebruikt of op internet surft?

☐ Nooit	☐ Regelmatig
☐ Zelden	☐ Vaak
☐ Soms	☐ Heel vaak

24. Hoe vaak gebeurt het dat er een ouder in de buurt is als je je GSM gebruikt of op internet surft?

☐ Nooit	☐ Regelmatig
☐ Zelden	☐ Vaak
☐ Soms	☐ Heel vaak

25. Hoe goed vind je zelf dat je met een computer kan omgaan?

☐ Heel goed	☐ Redelijk slecht
☐ Goed	☐ Slecht
☐ Redelijk goed	☐ Heel slecht

**26. Wat vind jij persoonlijk van cyberpesten? Vul volgende zin aan door een bolletje in te kleuren dat het best bij jou past (in het eerste voorbeeld is het meest linkse bolletje bijvoorbeeld “heel leuk” en het meest rechtse bolletje “helemaal niet leuk”):
Cyberpesten is volgens mij ...**

Leuk	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Niet leuk
Slecht	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Goed
Positief	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Negatief

Voordelig	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Nadelig
Dom	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Verstandig
Schadelijk	☐ ☐ ☐ ☐ ☐ ☐	Onschadelijk

27. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
De meeste mensen die belangrijk zijn voor mij zouden cyberpestgedrag goedkeuren	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen die belangrijk zijn voor mij zouden er geen probleem mee hebben als ik cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Mensen die belangrijk zijn voor mij zouden het erg vinden wanneer ik cyberpest.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
De meeste mensen die belangrijk zijn voor mij zouden zelf ook durven cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

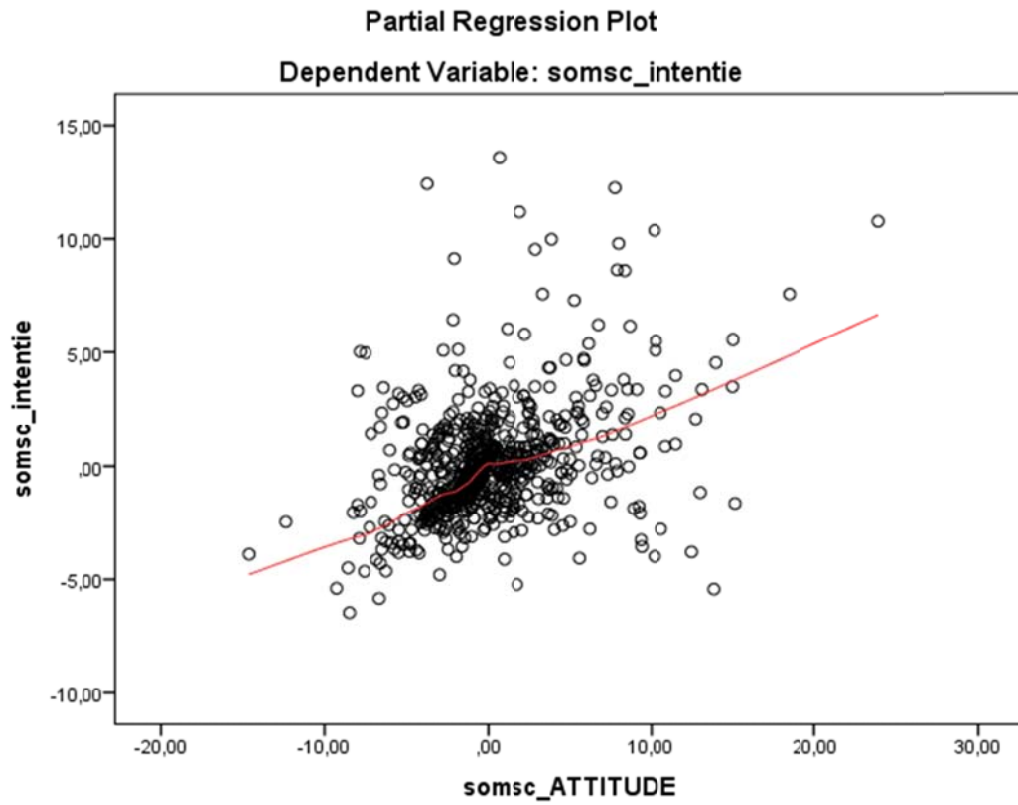
28. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
Ik zou in de toekomst wel eens iemand willen cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik ben van plan binnenkort iemand te cyberpesten.	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het is goed mogelijk dat ik in de nabije toekomst iemand cyberpest	☐	☐	☐	☐	☐	☐

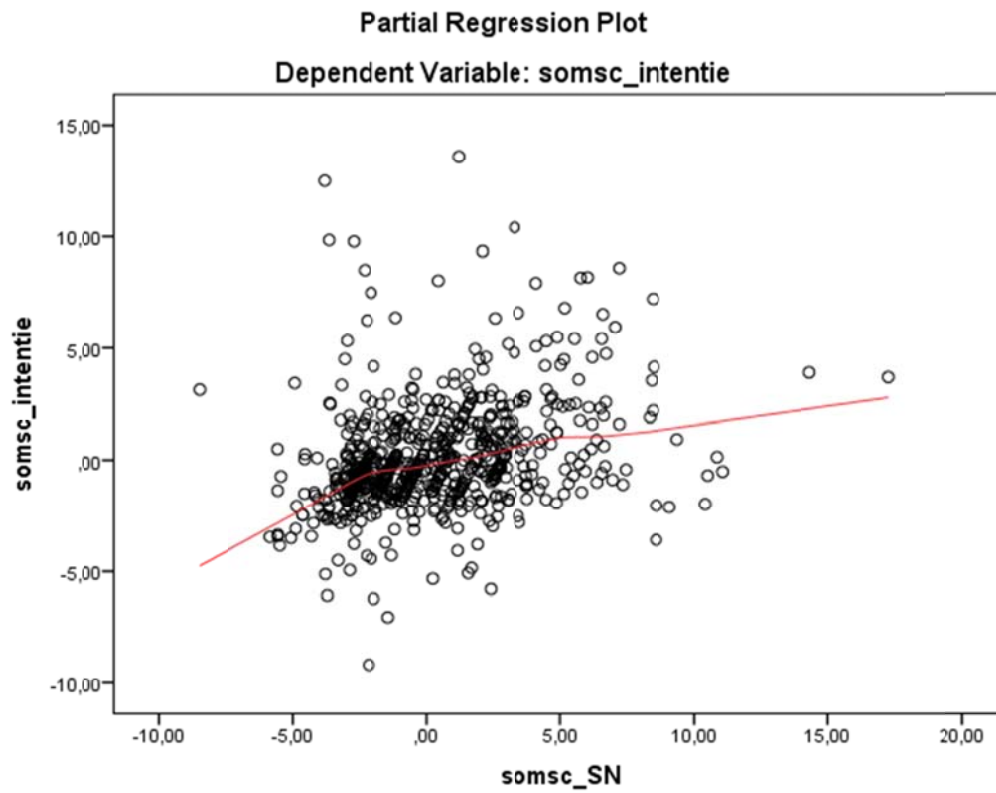
29. In welke mate ben je akkoord met volgende uitspraken?

	Helemaal niet akkoord	Niet akkoord	Eerder niet akkoord	Eerder akkoord	Akkoord	Helemaal akkoord
Ik ben ervan overtuigd dat als ik zou willen, ik iemand zou kunnen cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik heb alles wat ik nodig heb om iemand te cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Het is volgens mij gemakkelijk om te cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Ik denk dat ik over voldoende middelen beschik om iemand te cyberpesten	☐	☐	☐	☐	☐	☐

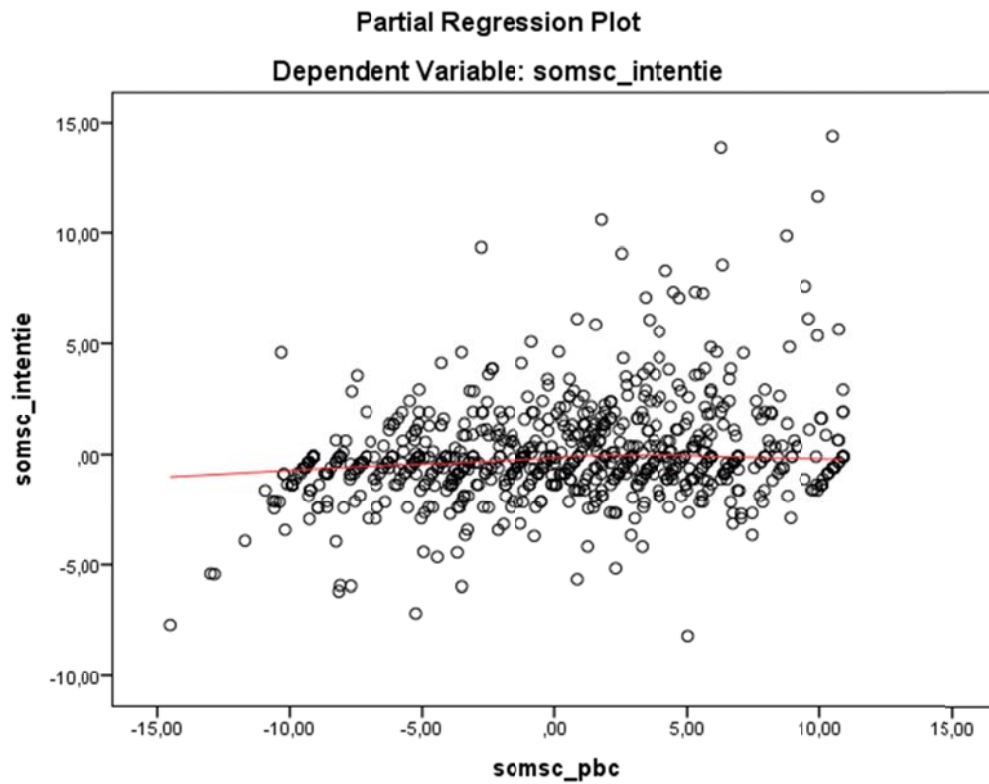
BIJLAGE C: Scattergram ter controle van de basisassumptie 'lineariteit' met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele attitude

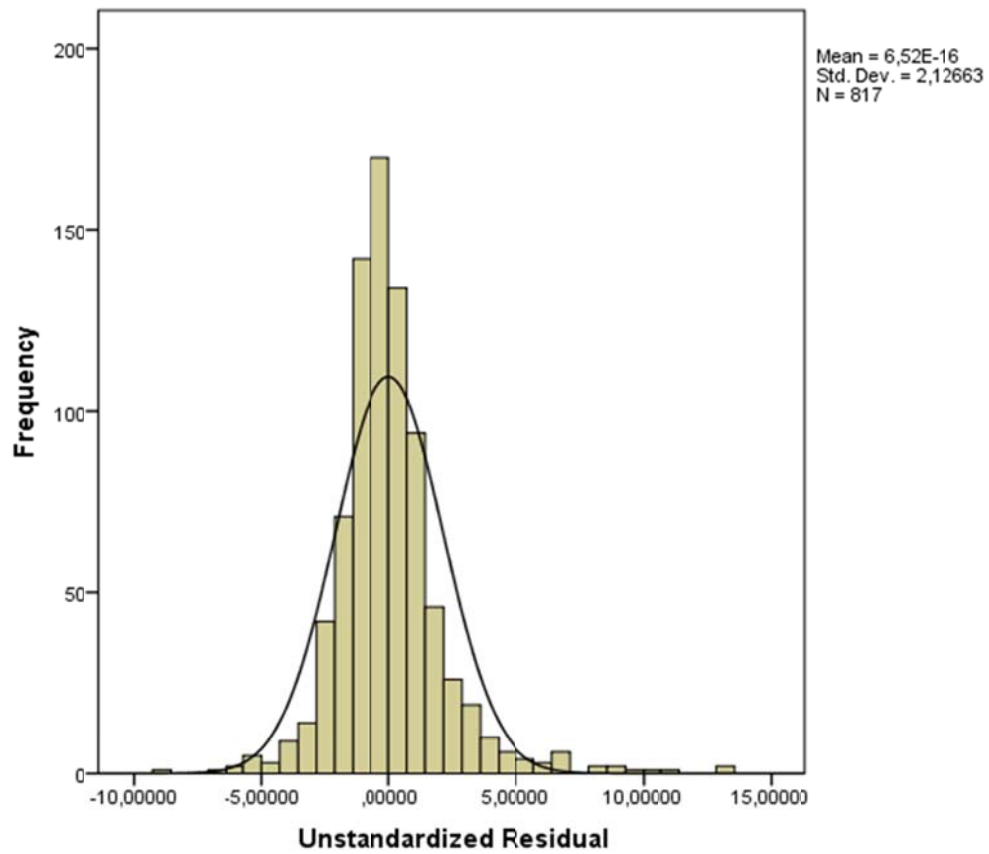
BIJLAGE D: Scattergram ter controle van de basisassumptie 'lineariteit' met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele subjectieve norm

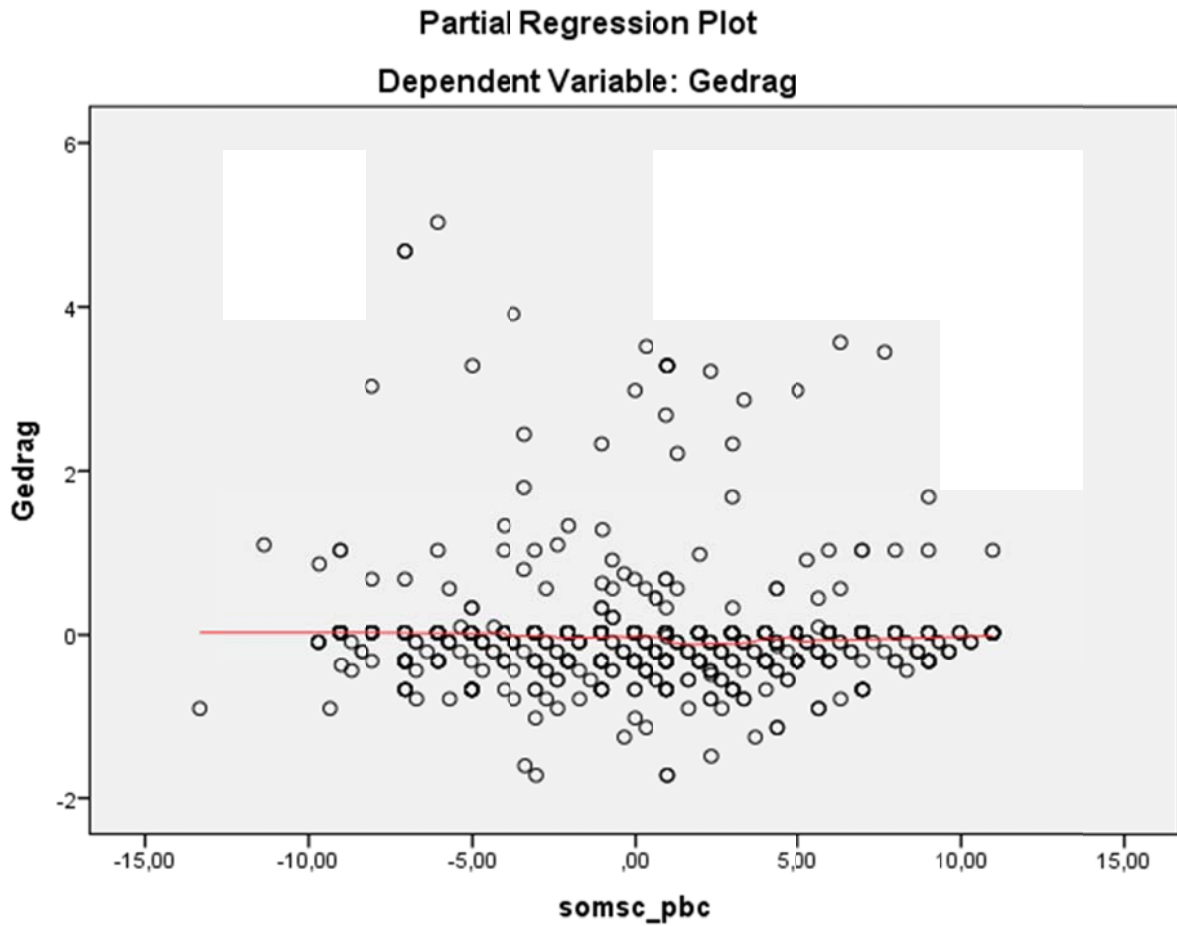
BIJLAGE E: Scattergram ter controle van de basisassumptie 'lineariteit' met de afhankelijke variabele intentie en de onafhankelijke variabele gepercipieerde gedragscontrole

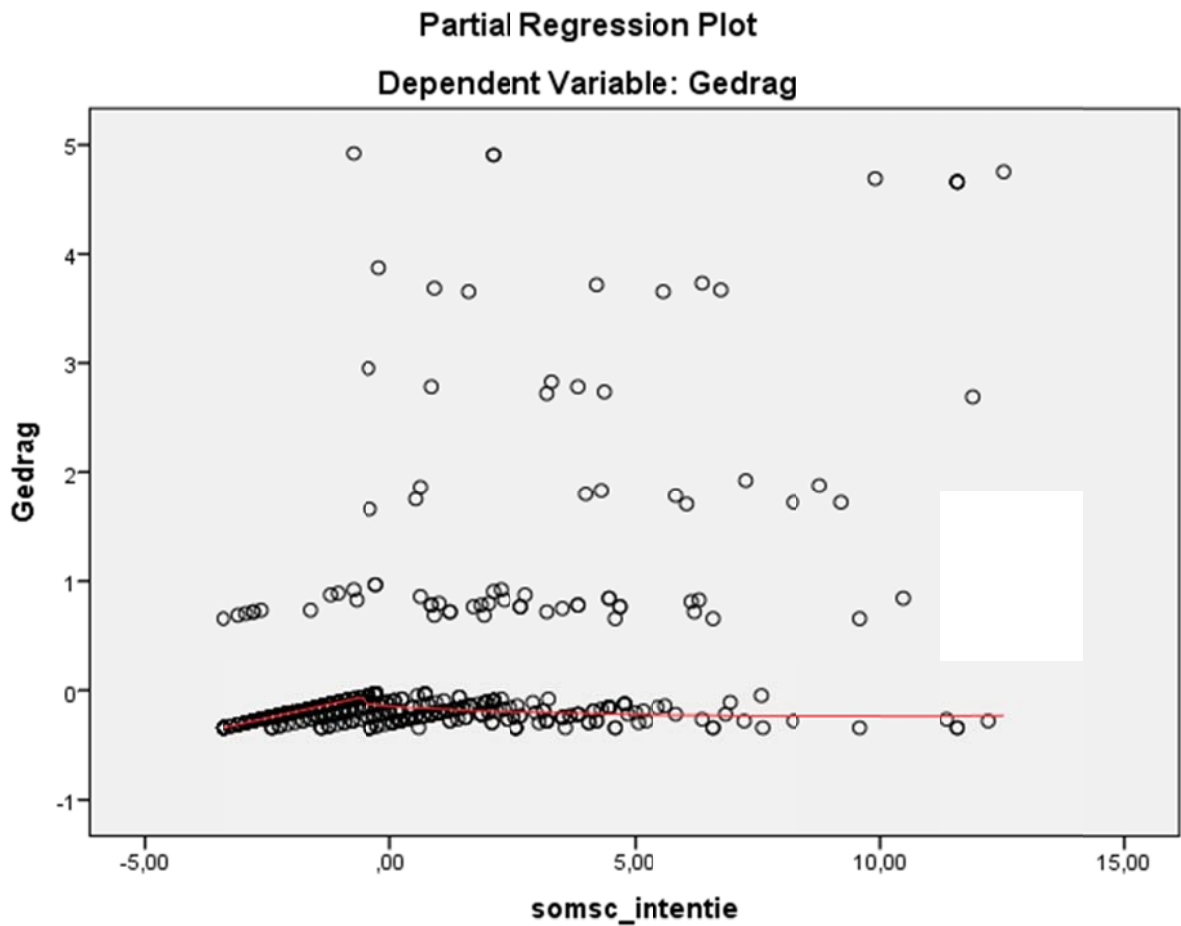
BIJLAGE F: Histogram van de ongestandaardiseerde residuen ter controle van de basisassumptie 'normaliteit' voor de afhankelijke variabele intentie

BIJLAGE G: Scattergram ter controle van de basisassumptie 'lineariteit' met de afhankelijke variabele gedrag en de onafhankelijke variabele gepercipieerde gedragscontrole

BIJLAGE H: Scattergram ter controle van de basisassumptie 'lineariteit' met de afhankelijke variabele gedrag en de onafhankelijke variabele intentie

BIJLAGE I: Histogram van de ongestandaardiseerde residuen ter controle van de basisassumptie 'normaliteit' voor de afhankelijke variabele 'gedrag'

